

Bihari Anna
Ahmet Davutoğlu és Törökország külpolitikai
törekvései a Közel-Keleten

GROTIUS E-KÖNYVTÁR

2010

Sorozatszerkesztő

Horváth Jenő

A tanulmány diplomamunka, 2010-ben került megvédésre a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében.

Témavezető: Najat Shamil Ali

© Bihari Anna

© www.grotius.hu

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. Ahmet Davutoğlu és az új török külpolitikai irányvonal	6
1.1. Davutoğlu külpolitikai koncepciója: a „stratégiai mélység” doktrínája	6
1.2. Davutoğlu külpolitikájának összehasonlítása Törökország hidegháborús és 1990-es évekbeli külpolitikájával	8
2. Törökország kapcsolata Szíriával és Izraellel és török közvetítés az izraeli-szíriai béketárgyalásokon	13
2.1. Törökország kapcsolata Szíriával	13
2.2. Törökország kapcsolata Izraellel	15
2.3. Török közvetítés az izraeli-szíriai béketárgyalásokon	21
3. Törökország kapcsolata a Kaukázus és Közép-Ázsia országaival	23
4. A kurd kérdés	27
5. Vajon Törökország eltávolodott a Nyugattól és a Közel-Kelet felé fordult? Davutoğlu külpolitikája a kritikák tükrében	30
5.1. A Davutoğlu külpolitikáját ért kritikák csoportosítása	30
5.2. Az új Közel-Kelet politika kialakulásának okai	33
5.3. Davutoğlu Közel-Kelet politikájának értékelése	35
Konklúzió	35
Irodalomjegyzék	39
Mellékletek	50

Bevezetés

Törökországban a 2002-es választásokat elsöprő győzelemmel a mérsékelt, konzervatív Adalet ve Kalkınma Partisi/Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) nyerte meg, így Recep Tayyip Erdoğan alakíthatott kormányt. Erdoğan a hozzá közel álló Ahmet Davutoğlu nevezte ki külpolitikai főtanácsadójává. Davutoğlu a nemzetközi kapcsolatok és a politikatudomány professzora és nagykövet, aki számos könyvet publikált. Davutoğlu 2002 óta az AKP-kormány külpolitikájának „szellemi atyja”, egyik legjelentősebb könyve, a „Stratégiai mélység” (Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, 2001) az AKP külpolitikai programjának alapjául szolgált. 2009. május 1-jén az addig a háttérből a török külpolitikát befolyásoló Davutoğlu Erdoğan miniszterelnök kinevezte külügyminiszternek.

A komoly tudományos háttérrel rendelkező új külügyminiszter teljes erővel elkezdhetette legfőbb könyvében kifejtett külpolitikai víziójának gyakorlatba való átültetését, aminek az eredményei már érzékelhetőek. Davutoğlu nevéhez fűződik az új török külpolitikai irányvonal megteremtése, aminek a fenntarthatósága a jövő kérdése. Davutoğlu óriási mértékben megváltoztatta a török külpolitika hangvételét és gyakorlatát, új dinamizmust és multidimenziós orientációt adott neki (Aras [2009a] 3. old.). Az új külügyminiszter a gyakorlatban kívánja megvalósítani a „zéró probléma politikáját” a szomszédos országokkal, és maximális kooperációra törekszik velük. A török külpolitika aktivizmusa megfigyelhető a regionális kérdések megoldásában, a nemzetközi szervezetekben, és nem utolsósorban az új Közel-Kelet politikában (Aras [2009a]). Az új külpolitika támaszkodik Törökország soft powerjére és az ország egyre növekvő gazdasági potenciáljára, fiatalodó társadalmára. Davutoğlu és az AKP-kormány felismerte, hogy ahhoz, hogy regionális középhatalomként egyre nagyobb külpolitikai mozgástérre, függetlenségre tegyenek szert a Közel-Kelet térségében is, az ország belső gazdasági megerősödésére, stabilitására és a demokrácia konszolidálására van szükség. Az EU-csatlakozás perspektíváját szem előtt tartva az AKP-kormány hatalomra jutásától kezdve átfogó, gyökeres politikai és gazdasági reformokat hajtott végre, amelyek még inkább megerősítették Törökország külpolitikai prioritását, az Európai Unióhoz való csatlakozás elérését, és Davutoğlu nem titkolt célját, hogy 2023-ra, a Török Köztársaság alapításának századik évfordulójára, Törökország globális aktorrá váljon (Davutoğlu [2008a] 96. old.). Törökország jó úton halad e cél felé, mivel mára már a G20 tagja, és megszerezte az ENSZ Biztonsági Tanácsában a nem állandó tagságot is.

Törökország külpolitikájában a szomszédos országokkal való kapcsolatok javítása, a regionális stabilitás és a Közel-Kelet térsége előkelő pozíciót kapott. Törökország, mint regionális középhatalom, egyre aktívabb, dinamikusabb külpolitikájával megkerülhetetlen regionális szereplővé vált a Közel-Keleten.

A dolgozat témaválasztása is tükrözi kiemelt érdeklődésemet Törökország és a Közel-Kelet más országai iránt. Emellett Törökország jelenlegi külpolitikájának tökéletes elméleti megalapozottsága példaértékű és egyedülálló, ami különlegessé teszi a témát.

A dolgozat hipotézisét képezi, hogy az AKP-kormány 2002-es hatalomra jutása óta Davutoğlu külpolitikai víziójának gyakorlatba való átültetése az új török külpolitikai irányvonal, amit a Közel-Kelet térségére nézve is alkalmaz a török külpolitikai vezetés. A munka célja az új külpolitikai irányvonal közel-keleti megvalósulásának megvizsgálása, és a dolgozat végén következtetés levonása a hipotézis helyességére nézve.

Az első fejezet elemezni kívánja az új török külpolitika elveit és céljait szembeállítva Törökország külpolitikájával a hidegháború idején és az 1990-es években. A szembeállítási módszer alkalmazásával kiemelhetők a török külpolitikában az idők során jelentkező legfontosabb változások.

A következő fejezetek igazolni kívánják Davutoğlu külpolitikai látásmódjának sikeres vagy esetleg egyelőre sikertelen megvalósítását Törökország egyes közel-keleti országokkal való kapcsolatában. A dolgozat rá kíván mutatni a jó kapcsolatok megvalósulásának korlátaira a jelenlegi nemzetközi politikai helyzetben és a jövőbeli kilátásokra. A Davutoğlu által elképzelt vízió korlátai így megjelennek Törökország közel-keleti országokkal való kapcsolatrendszerében.

A második fejezet elemzi Törökország kapcsolatát Szíriával és Izraellel, valamint a török közvetítő tevékenységet az izraeli-szíriai béketárgyalásokon. A harmadik fejezet megvilágítja Törökország összetett kapcsolatát a három kaukázusi országgal (Azerbajdzsán, Örményország, Grúzia) és kiemeli a közép-ázsiai volt szovjet tagköztársaságok (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán) különleges helyét a török külpolitikában. Az egyes közel-keleti országokkal való török kapcsolatrendszer a hidegháború utáni időszak történetébe ágyazottan mutatja be a dolgozat figyelembe véve a térségben jelen lévő nagyhatalmak (USA, Oroszország, EU) érdekeinek megnyilvánulását. A negyedik fejezet a kurd kérdés bel- és külpolitikai vonatkozásaival foglalkozik, valamint bemutatja Törökországnak az észak-iraki kurd autonóm területtel való javuló kapcsolatát.

A módszer tehát hipotézis-állítás tézisek nélkül, és az egyes közel-keleti országokkal való kapcsolat elemzése, értékelése. A dolgozat terjedelmi korlátai miatt a Közel-Kelet fogalmának szűk értelmezése jelenik meg, így Észak-Afrikát nem értjük bele. A CIA World Factbook Közel-Kelet értelmezését veszi alapul a munka, amely az alábbi országokat sorolja a közel-keleti országok közé: a kaukázusi volt szovjet tagköztársaságokat (Azerbajdzsán, Grúzia, Örményország), a Perzsa-öböl (vagy Arab-öböl) arab államait (Szaúd-Arábia, Kuvait, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírátsok, Omán), a szintén az Arábiai-félszigeten fekvő Jement, továbbá a Termékeny Félhold területét (Irak, Izrael, Jordánia, Libanon, Szíria, palesztin területek), valamint Iránt és a több regionális identitással is rendelkező Törökországot (CIA World Factbook: Middle East).

A dolgozat végén, az ötödik fejezetben fontos kitérni azok véleményére és érveire, akik ellenzik Davutoğlu új külpolitikai irányvonalát. Legfőbb tézisük szerint Davutoğlu és az AKP-kormány közel-keleti aktivizmusa veszélyezteti Törökország hagyományosan erős és közeli kapcsolatát a Nyugattal. Az éles kritikák egyre gyakoribb megjelenésének tükrében a szerző kísérletet tesz Davutoğlu közel-keleti külpolitikai aktivitása okainak feltárására, és az általa képviselt külpolitika értékelésére, a tanulságok levonására.

1. Ahmet Davutoğlu és az új török külpolitikai irányvonal

1.1 Davutoğlu külpolitikai koncepciója: a „stratégiai mélység” doktrínája

A poszt-hidegháborús korszak eljövételével, a nemzetközi politikai helyzet gyökeres megváltozásával Törökországnak új típusú külpolitikai stratégiára lett szüksége, és az új világrendben betöltött pozícióját újra kellett definiálni, ám ennek felismerése lassú folyamat eredménye.

Davutoğlu legfőbb művében a 2001-ben megjelent „Stratégiai mélység” („Stratejik Derinlik”) című könyvben kifejti az általa képviselt külpolitikai megközelítést, a „stratégiai mélység” doktrínáját.

A doktrína fő tézise, hogy egy nemzet vagy egy ország értéke a világpolitikában geostratégiai elhelyezkedésén és „történelmi mélységén” alapul. Törökország mindkét tényezővel rendelkezik, mivel geopolitikailag fontos az elhelyezkedése, különösen a Boszporusz török ellenőrzése miatt és az Oszmán Birodalom történelmi hagyatékának köszönhetően. Davutoğlu szerint Törökország az Oszmán Birodalom örököse, amely egyesítette a muszlim világot, és ennek következtében Törökországnak megvan a lehetősége arra, hogy muszlim regionális hatalommá váljon. A „stratégiai mélység” ellensúlyozni kívánja Törökország függőségét a Nyugattól sokféle szövetség létrehozásával, hogy fenntartsák a hatalmi egyensúlyt a régióban. A török külpolitika célja az kell, hogy legyen, hogy Törökország ne függjön egyetlen nemzetközi szereplőtől sem, és aktívan keresse a lehetséges módokat, ahogy kiegyensúlyozhatja kapcsolatait és szövetségeit, és fenntarthatja az optimális függetlenséget és befolyást a globális szinten (Walker [2007] 2. old.).

A Davutoğlu nevével fémjelzett doktrína újra felismeri Törökország szomszédos régiókbeli történelmi és kulturális gyökereit, és megváltoztatja a földrajzról alkotott percepciókat. A földrajzi távolságok többé nem jelentenek akadályt Törökország külpolitikai aktivizmusa előtt. Új földrajzi területek válnak elérhetővé Törökország számára, előnyt szerezve a kulturális és civilizációs rokonságból. Így a szomszédos országokkal való kapcsolatok is megváltoznak, a korábbi ellenséges viszonyok a „zéró probléma politika” alkalmazásával együttműködéssé alakulnak át. A Davutoğlu által „zéró probléma politikának” nevezett új szomszédos országokkal kapcsolatos politika minimalizálni kívánja a problémákat a szomszédos régiókban, és kerüli a nemzetközi konfliktusokban való részvételt (Aras [2009a] 5-6. old.).

Akçakoca definíciójával élve a „zéró probléma politika” célul tűzte ki, hogy véget vessenek a vitáknak, együttműködéssel cseréljék fel a nézeteltéréseket és növeljék a stabilitást a Törökországgal szomszédos régiókban. A „zéró probléma politika” keretében Törökország újfajta mechanizmusokat és csatornákat keres a regionális konfliktusok megoldása érdekében, ösztönzi a pozitív változásokat a régióban és

kultúrák közötti hidakat épít párbeszéddel és megértéssel. Ugyanakkor Törökország kiterjeszti gazdasági és politikai befolyását az öt körülvevő régiókra (Akçakoca [2009] 1. old.).

Davutoğlu „zéró probléma politikájának” része a szomszédos országokkal való gazdasági interdependencia kialakítása, szabadkereskedelmi övezetek létrehozása és a vízumkötelezettség eltörlése, hogy a régióban fellendüljön az egymás közötti kereskedelem, a turizmus és végső soron növekedjen a gazdasági jólét. Ezen felül különösen világgazdasági válság idején Törökországnak is kifejezetten előnyös gazdaságilag, ha nem a protekcionizmus mellett dönt, és a nemzetközi kereskedelmet elősegítő, azt liberalizáló intézkedéseket hoz, mint például szabadkereskedelmi megállapodások kötése ázsiai és afrikai országokkal a kereskedelem volumenének növelésére.

Fő célként jelenik meg a béke, a biztonság, a stabilitás és a prosperitás megteremtése a szomszédos régiókban, amelyhez az egyes országok közötti gazdasági interdependencia létrejötte nagymértékben hozzájárul. Emellett Törökország, mint béketeremtő jelenik meg a nemzetközi rendszer perifériájában. A környező régiók konfliktusainak megoldásához Törökország bizalomépítő intézkedésekkel és közvetítő szerep elvállalásával járul hozzá (Aras [2009a] 7. old.). Davutoğlu szerint a „zéró probléma politika” következő lépcsője a maximális kooperáció a szomszédos régiókbeli országokkal (Aras [2009 a] 9. old.).

A „stratégiai mélység” doktrína aktív részvételt jelent a Törökországgal szomszédos regionális rendszerekben. Törökországnak újra meg kell találnia történelmi és földrajzi identitását, és újra kell értékelnie saját pozícióját a regionális és globális ügyekben elhatárolva magát a korábbi felfogástól, hogy kizárólag nyugati, európai hatalom. Davutoğlu újra felfedezte az addig elhanyagolt Közel-Keletet, különösen Iránt és Szíriát. Davutoğlu víziója előrevetíti Törökország globális szereplővé válását (Walker [2007]).

Törökország egy különleges központi ország, amely sokféle regionális identitással rendelkezik, egyszerre európai, közel-keleti, balkáni, kaukázusi, ázsiai, kaszpi-tengeri, mediterrán, öböl menti és fekete-tengeri ország, így megvan a képessége arra, hogy egyszerre több régióban is manőverezzen. Davutoğlu külpolitikai alapelve a multidimenzionális külpolitika, amelyben az egyes nemzetközi szereplőkkel való török kapcsolatok kiegészítik egymást.

Törökországnak nagy a vonzereje optimális elhelyezkedése miatt, és nemcsak saját magának, hanem a szomszédos régióknak is tud biztonságot és stabilitást nyújtani aktív, konstruktív, kezdeményező szerep elvállalásával. Törökország befolyása a régióban jelentős mértékben megnőtt, ami Davutoğlu e külpolitikai elvének a gyakorlatba való átültetése.

A doktrína szerint mivel Törökországnak több regionális identitása van, képes arra, hogy integrált külpolitikát folytasson, amely összegyűjti az összes külpolitikai területet és kérdést (Aras [2009a] 8. old.).

Davutoğlu fontos külpolitikai alapelvnek tartja az egyensúly megtalálását a biztonság és a demokrácia között, amely kérdés 2007-ben különösen előtérbe került, hiszen kihívás volt a PKK elleni küzdelmet úgy lefolytatni, hogy ne szűkítsék a szabadságok körét. Törökország legfőbb soft powerje a demokrácia, és kijelenthető, hogy az egyensúly megtalálása sikerült (Davutoğlu [2008a] 78-80. old.).

Törökország kiegyensúlyozott politikát folytat, egyforma távolságot tartva a nemzetközi aktoroktól. Ennek jó példája, hogy a török külpolitika híd szerepet játszik az iraki síiták

és szunniták közötti feszültségek oldására, és egyenlő távolságot tart mindkét féltől (Davutoğlu [2008a] 81. old.). Davutoğlu „all-inclusive” külpolitikája minden konfliktusban érintett felet be kíván vonni a problémák megoldása érdekében, és válságok idején lehet a konstruktív török külpolitikára számítani.

A külpolitika alakításába bevonják a civil szférát is, NGO-kat, üzleti köröket, szakértőket, think-tankeket, hogy mobilizálják az új külpolitikai koncepció mögötti támogatást (Aras [2009a] 10. old.).

Törökország lendületes, dinamikus diplomáciát folytat, aminek egyik jele, hogy rengeteg nemzetközi konferenciát tartanak Törökországban, és a török diplomácia aktivitása nagyon megnőtt a nemzetközi szervezetekben is (Davutoğlu [2008a] 82. old.). Ezt mutatja, hogy a török nemzetiségű Ekmeleddin İhsanoğlu lett 2004-től az Iszlám Konferencia Szervezetének a főtitkára.

Davutoğlu külpolitikai víziója háttérben az áll, hogy Törökország mélyreható belső változásokon ment keresztül főként a politikai és gazdasági reformoknak köszönhető stabilitás és konszolidáció eredményeként (Aras [2009a] 4. old.). A növekvő gazdasági potenciál meghozta Törökországnak a regionális középhatalmi státuszt és magabiztosságot ahhoz, hogy aktívabb külpolitikát folytasson globális szinten, nemcsak a saját régiójában.

A „stratégiai mélység” doktrínájának ideológiai gyökerei a neo-ottomanizmusban találhatóak (bár Davutoğlu visszautasítja, hogy őt neo-ottománnak nevezzék), és Turgut Özal miniszterelnökségének (1983-1989) és köztársasági elnökségének (1987-1993) idejére nyúlnak vissza. A neo-ottomanizmus fogalma a neves újságírótól, a Közel-Kelet és a Balkán szakértőjétől Cengiz Çandartól származik: egy szellemi mozgalom, amely Törökország aktív és diverzifikált külpolitikája mellett állt ki az oszmán történelmi hagyatéokra támaszkodva. A mozgalom Törökországot a muszlim és a török etnikumú világ vezetőjévé és Eurázsia központi hatalmává kívánta tenni. Az „özalizmus” nagyon hasonlított az Egyesült Királyság miniszterelnökének, Margaret Thatchernek a kormányzási stílusához, s átalakította a török gazdaságot, korlátozta a hadsereg high politics-ban való részvételét és aktivista külpolitikát folytatott. Az AKP sokak szerint az iszlamista Refah (Jólét) Párt politikai utódja, bár nem folytat nyílt iszlamista politikát. Erdoğan miniszterelnök e hagyományokhoz híven aktivista külpolitikát valósított meg hatalomra jutása óta (Murinson [2006] 945-947. old.). Az AKP külpolitikai programjának megalkotásakor Davutoğlu könyvét és annak koncepcióját vette alapul, így a párt programja hűen tükrözi Davutoğlu külpolitikai alapelveit.

1.2. Davutoğlu külpolitikájának összehasonlítása Törökország hidegháborús és 1990-es évekbeli külpolitikájával

A poszt-iszlamista AKP hatalomra jutása előtt a török külpolitika gyakorlata nagymértékben eltért a Davutoğlu külpolitikai koncepcióját tükröző 2002 utáni külpolitikától. A továbbiakban a dolgozat először szempontok alapján, szembeállítási módszerrel feltárja Davutoğlu külpolitikája (2002-től napjainkig) és Törökország hidegháború alatti (1945-1990) és 1990-es évekbeli külpolitikája közötti legjelentősebb különbségeket, majd áttér a hasonlóságokat is bemutató két szempont elemzésére.

A különbséget leginkább megvilágító szempont a török külpolitika aktivizmusa a két vizsgált időszakban.

A hidegháború idején a meghatározó külpolitikai ideológia a kemálizmus volt, amely általában befelé forduló, passzív külpolitikát jelentett, és amikor csak lehetett kerülte a

nemzetközi ügyekbe való belebonyolódást. Atatürk fő külpolitikai céljai közé tartozott a Nyugat elfogadásának megszerzése és az, hogy országát Európához tartozónak lássák. Törökország e külpolitikai izolacionizmusa, visszahúzódása háttérben a sokat emlegetett „Sévrés-szindróma” áll, amely arra utal, hogy Törökország ellenségekkel van körülvéve, amelyek fel kívánják osztani egymás között a török területeket, mint a sévrés-i béke idején (Aras [2009b] 32. old.).

Atatürk konszolidálni kívánta a török nemzetet, és gyors gazdasági és szociális fejlődést kívánt megvalósítani, aminek eléréséhez kerülnie kellett a fegyveres konfliktusokat (Larrabee-Lesser [2003] 1-2. old.).

Az 1990-es években a hidegháború végén Törökország geostratégiai szerepének átértékelésére kényszerült. Törökország belépett a poszt-atatürki korszakba a külpolitikát illetően, mivel sokkal aktívabb nemzetközi szereplővé kellett válnia. Aktivitásának első jele volt az 1991-es második öbölháborúban való részvétele, és viszonylag aktív külpolitikája a délszláv válságok (1991-1995) idején. A török külpolitika aktívabbá válásának legfontosabb jele Törökország 1992. júniusi javaslata volt a BSEC (Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés) létrehozására, később pedig a Baku-Tbiliszi-Ceyhan olajvezeték létrehozásáról szóló megállapodás aláírása Azerbajdzsánnal és Grúziával (Larrabee-Lesser [2003] 2-3. old.).

2002 után Davutoğlu komoly befolyást gyakorolt a török külpolitikára, aminek aktivizmusa Törökországtól északra és délre, keletre és nyugatra egyaránt jelentősen megnőtt. Törökország stratégiai földrajzi elhelyezkedése, gazdasági fejlettségi szintje, emberi erőforrása, katonai ereje folytán vitathatatlanul minden környező régió számára fontossá vált. Törökország regionális középhatalommá fejlődött, amelynek az érdekeit és álláspontját figyelembe kell vennie a többi szereplőnek. Az úgynevezett „török modell” Törökország külpolitikai eszközévé vált: jelentése az, hogy Törökország egyedülálló a muszlim világban szekuláris berendezkedésével, plurális demokráciájával, modernitásával, működő piacgazdaságával, amely azt sugallja, hogy más államok is példát vehetnek róla. Törökország ezt a „török modellt” hangsúlyozza a török etnikumú, volt szovjet tagköztársaságok felé is Közép-Ázsiában, amelyek politikai és gazdasági átmeneten mennek keresztül. Az Európai Unió azzal, hogy Törökországnak tagjelölti státuszt adott, kinyilvánította elismerését a „török modell” iránt (Larrabee-Lesser [2003] 1-11. old.). A kezdeményező török diplomácia a nemzetközi közösség elismerését is kivívta az egyes konfliktusokban érintett felek közötti közvetítéssel, a béketeremtő szerep felvállalásával. A poszt-islamista AKP-kormány a külpolitikában új paradigmát vezetett be, a „stratégiai mélység” doktrínáját.

Második szempontként a Közel-Kelet politika vizsgálható meg, amely a hidegháború idején teljesen háttérbe szorult, hiszen Törökország nyugati, európai identitását kívánták kiemelni. Az 1990-es években a Törökországot fenyegető kihívások főként a Közel-Kelet térségéből érkeztek. A török külpolitika a belpolitika kiterjesztésévé vált, és ez azzal a tendenciával párosult, hogy a belső problémákat externalizálták, és külső ellenségeket kerestek, mint a nemzetbiztonsági problémák gyökerei (Aras [2009a] 4. old.). Törökország a PKK kurd szeparatista terrorizmusának köszönhetően ellenséges országokkal találta magát körülvéve, amelyek Törökország ellenében támogatták a terrorista szervezetet. Emellett a másik nemzetbiztonsági veszélyt az iszlám fundamentalizmus jelentette, amelyet Irán támogatott Törökországban a török hírszerzés szerint. Ennek következtében az 1990-es években – úgy, mint a hidegháború idején – nullaösszegű játékok keletkeztek, amiben az egyik fél győzelme a másik fél vereségét jelenti.

Az 1990-es években a Közel-Kelet térségéből csak veszélyek származtak Törökországra nézve, ami a 2000-es évekre megváltozott: az AKP-kormány újra felfedezte a Közel-Kelet térségét és lehetőségeket lát benne az együttműködésre. Így Davutoğlu szóhasználatával élve „véget vetettek a szomszédos országok elidegenítésének” (Aras [2009a] 4. old.). Teret engedtek a gazdasági interdependencia létrehozásának a régióban, és baráti, szoros kapcsolatot alakítottak ki a szomszédos országokkal az így elérhető regionális stabilitás és prosperitás jegyében. Ennek eredményeként pozitív összegű játékok jöttek létre, amelyben minden résztvevő szükségképpen nyer. Emellett a retorika is megváltozott: Törökországot nemcsak európai országnak és a Nyugathoz tartozónak vélik, hanem a kulturális sokszínűség jegyében elfogadják Törökország több régióhoz való tartozását, így „közel-keletiségét” is.

A harmadik szempont a politikai és biztonsági kérdések arányával foglalkozik. Az AKP hatalomra jutása előtt a politikai kérdéseket biztonsági kérdésekké változtatták (securitisation), így például a kurd kérdést, mint Törökország területi integritását veszélyeztető fenyegetést, kizárólag katonai módszerekkel kívánták megoldani, és nem a török demokrácia megerősítésével. Erdoğan miniszterelnök a kurdok felé való nyitás politikájával szélesebb politikai és kulturális jogokat kíván biztosítani a törökországi kurdoknak, így a kurd kérdést újra politikai kérdéssé változtatta (repoliticisation/desecuritisation). Az ún. „desecuritisation” háttérben a hadsereg politikai szerepének csökkenése, illetve a civil szféra megerősödése és a nemzetbiztonsági kérdésekről folytatott eszmecsere nyilvános vitává válása áll Törökországban (Aras-Polat [2007]). Korábban a hard power volt a meghatározó a török kül-, és biztonságpolitikában a hadsereg domináns szerepe miatt, míg az AKP-kormány idején előtérbe került a soft power alkalmazása. E változás a külpolitikai eszközök terén a regionális környezet megváltozásának is betudható, hiszen a nemzetbiztonságot komolyan fenyegető Szíria által is támogatott kurd szeparatizmussal és az Irán által Törökország ellenében támogatott radikális iszlámmal sikerült hatékonyan szembeszállni. Így a belső nemzetbiztonsági problémák megoldásával a soft power alkalmazása teret nyerhetett a török külpolitikában. Ahhoz, hogy ez a tendencia tartós maradjon, a potenciális biztonsági kérdések politikai kérdéssé változtatása tartós megoldásokat kell, hogy hozzon, és a regionális helyzetnek is olyannak kell lennie, ami megengedi Törökországnak, hogy ne kelljen katonai erőt alkalmaznia, és csak a soft powerjére hagyatkozzon a nemzetközi politikában. A soft power alkalmazását a török külpolitikában az EU is pártolja, ami szintén arra sarkallhatja a török külpolitikai vezetést, hogy az EU-csatlakozás reményében lemondjon a katonai erő alkalmazásáról (Oğuzlu [2007] 95. old.).

A negyedik szempont a Törökországban hagyományosan fennálló szekuláris-izlamista törésvonalra fókuszál. A kemálizmus szigorúan szekuláris ideológia, amely teljesen száműzte a vallást a politikai eszközök közül. Ezzel a gyakorlattal a kemálisták szerint izlamista gyökerű AKP szakított, és a muszlim világgal való kapcsolatrendszer kiépítése esetében előnyként jelenik meg a közös iszlám vallás, a kulturális rokonság, amelyek révén könnyebb az együttműködés megvalósítása a muszlim országokkal.

Az ötödik szempont Törökország nemzetközi szerepének megváltozását vizsgálja. A hidegháború alatt a Truman-doktrína jegyében Törökország szerepe felértékelődött a kommunizmus feltartóztatása miatt, ám a Szovjetunió felbomlásával Törökország elvesztette stratégiai fontosságát, és ezen felül jó néhány konfliktusgóc közepén találta magát a kaotikus Közel-Keleten számos belső problémával. A Törökországgal határos országok száma 50%-kal megnőtt, és gyorsan új etnikai konfliktusok alakultak ki a szomszédos területeken (Larrabee-Lesser [2003] 5. old.). A status quo megváltozásával Törökországnak új szerepet kellett találnia magának a nemzetközi rendszerben a

globalizáció korában. A volt ütközőállamból egy kezdeményező, multidimenzionális politikát folytató, aktív állam lett, így ésszerű választ adtak a „globális forrongás” időszakára (Keyman [2009]). Davutoğlu új külpolitikai irányvonala reagált a kialakult nemzetközi rend kihívásaira, felismerte Törökország új nemzetközi szerepét a 2001. szeptember 11.-e utáni világban, és multiregionális politikája keretében megoldást kíván találni a Törökországot körülvevő konfliktusokra.

A hatodik szempont a külpolitika formálásában résztvevő szereplőkre vonatkozik. Hagyományosan a török kül-, és biztonságpolitika alakításában a Török Köztársaság szekuláris jellege felett örökös hadsereg komoly befolyással bírt. A hadsereg mellett a kemalista elit rendelkezett a külpolitika formálásának jogával. Oszmán mintára bürokratikus, tekintélyelvű tendenciák valósultak meg a külpolitikai döntések meghozásánál (Aras [2009b] 31. old.). Az AKP-kormány gyökeresen megváltoztatta a külpolitika formálásának folyamatát a civil szféra bevonásával a külpolitikai döntések meghozatalába. Megkezdődhettek a társadalmi viták a külpolitikáról, így nemcsak a szűk külpolitikai elit gyakorol hatást a külpolitikai döntésekre, hanem a közvélemény is. Ezt példázza Erdoğan miniszterelnök emocionális kiállása a palesztin nép mellett, amelyet a török közvélemény döntő többsége támogat. Az EU koppenhágai kritériumainak való megfelelés érdekében pedig drasztikusan csökkentették a hadsereg politikai szerepét, megerősítették a demokratikus kontrollt felette. Így az AKP-kormány a hadsereget egy modern, 21. századi, békeidőbeli, biztonságot teremtő intézménnyé alakítja át újradefiniálva annak szerepét (Walker [2009] 8. old.).

A kemalista külpolitikai paradigma és a poszt-iszlamista AKP „stratégiai mélység” külpolitikai doktrínája egyes esetekben hasonló véleményre jut. Ezt a konvergenciát mutatja a kemalista politikai erők és az AKP közötti politikai nézeteltérés átalakulása konszenzussá az Európai Unióhoz való csatlakozást illetően. Az EU-hoz való csatlakozás egykor nagyon megosztotta a két domináns külpolitikai tábor, mivel a kemalisták eleinte támogatták az EU-csatlakozás célját, ami Törökországot Európához kötné és megakadályozná a politikai iszlám térhódítását. Az iszlamisták eleinte „eurofóbbok” voltak, később pedig az AKP idején nagy támogatói lettek a csatlakozásnak, ami mint egy „pajzs” védené meg politikai létezésüket azzal, hogy Törökországot a demokráciához és a pluralizmushoz kötné elrettenve minden jövőbeli katonai beavatkozást (Robins [2007] 291-293. old.). Így a két politikai tábor között kialakult az EU-barát konszenzus, és Törökország külpolitikai prioritásának az Európai Unióhoz való csatlakozást tekintik.

A második szempont, amelyben a kemalisták és a poszt-iszlamista AKP véleménye egyezett a 2003-as iraki háború volt, mivel egyik tábor se kívánt katonai beavatkozást Irak ellen. A kemalisták indoka az volt, hogy a regionális kérdéseket nem kívánták összekapcsolni a széles szövetségi együttműködéssel, míg a poszt-iszlamisták számára problematikus volt egy háború megindítása egy döntően testvéri muszlimok által lakott ország ellen. 2002 végére a háború fenyegető közelségbe került, és egyre elkerülhetlenebbé vált, Törökország pedig nem engedhette meg magának a független döntést. Végül a török nemzetgyűlés a 2003. március 1-jén tartott szavazáson elutasította az Egyesült Államok kérését, hogy az amerikai csapatok Törökország területéről indítsanak támadást Irak ellen. Ezt a döntést a török közvélemény többsége is támogatásáról biztosította (Robins [2007] 293-295. old.).

A hasonlóságokat és a különbségeket összevetve több különbséget lehet felfedezni a hidegháború alatt, valamint az 1990-es években domináns kemalista külpolitikai paradigma és a 2002 után kibontakozó, Davutoğlu „stratégiai mélység” doktrínája által ihletett, poszt-iszlamista külpolitikai paradigma között. A két külpolitikai tábor közötti legnagyobb törésvonalat a Közel-Kelettel való török kapcsolatrendszer képezi. A

kemalista külpolitikai elit az AKP-kormány közel-keleti külpolitikai aktivizmusát a Nyugattól való elfordulásnak tartja, és az AKP iszlamista gyökereinek megnyilvánulását látja a háttérben. Davutoğlu ezzel szemben a korábbi kemalista, török kormányokat kritizálja, amiért azok képtelenek voltak előnyt szerezni Törökország „stratégiai mélységéből”, így sok lehetőséget kihagytak és elhanyagolták a Közel-Keletet (Murinson [2006] 952. old.).

Mindent összegezve kijelenthető, hogy a török külpolitikában új paradigma honosodott meg: a „stratégiai mélység” doktrínája, amely eltávolodást jelent a klasszikus kemalista paradigmától. Más szavakkal, a török külpolitika eltávolodott a tradicionális hobbesi külpolitikai gondolkodástól, mely a nemzetközi környezetet anarchikusnak látja és a katonai erőre összpontosít, s közelebb került a kanti értékekhez az EU-hoz való csatlakozás reményében, továbbá Davutoğlu „zéró probléma politikájának” köszönhetően. A stabilitás, a béke és a prosperitás régiójának létrehozása a Törökországgal szomszédos régiókban a demokratikus béke koncepcióján nyugszik (Kirişci [2006] 99-103. old.).

A dolgozat következő részeiben a Davutoğlu nevéhez kötődő új külpolitikai irányvonal gyakorlatban való megvalósítását vizsgáljuk meg Törökország egyes közel-keleti országokkal való kapcsolatában.

2. Törökország kapcsolata Szíriával és Izraellel és török közvetítés az izraeli-szíriai béketárgyalásokon

2.1. Törökország kapcsolata Szíriával

A Törökország és Szíria közötti kapcsolat sosem volt ennyire szoros, baráti kötelék Szíria Franciaországtól való függetlenségének elnyerése (1946) óta. A két ország közötti kapcsolatot az állandó konfliktus jellemezte korábban, mely 1998 októberében a háború szélére sodorta a két országot (Kirişci [2006] 76. old.). A bipoláris korszakban Szíria a keleti blokkhoz tartozott, Törökország pedig a nyugatihoz, és ez okozott állandó feszültséget. Később a poszt-bipoláris korszakban Törökország nehezményezte, hogy Szíria támogatta a PKK (Party Karkaren Kurdistan/Kurd Munkáspárt) kurd szeparatista terrorszervezetet Törökország ellenében azzal a céllal, hogy Törökországgal szemben jobb tárgyalási pozíciója legyen az Eufrátesz folyó vizének megosztásáról folyó vitában és az 1939-ben Törökországhoz csatolt Hatay (Iskenderun/Alexandretta) tartomány visszaszerzéséről szóló kérdésben. A törökországi kurdok szeparatista terrorszervezete Abdullah Öcalan vezetésével 1984 óta folytatja a Törökország területi integritását veszélyeztető tevékenységét, amelynek eddig negyvenezer áldozata van. A PKK a maga javára fordította a Törökország és Szíria közötti vitát. Szíria így biztos menedéke lett a PKK tagjainak (Öcalan Damaszkuszban lakott), a kiképzés folyhatott a szíriaiak által ellenőrzött libanoni Bekaa-völgyben, és a PKK harcosainak beszivárgása Törökországba a Szíriával közös határszakaszon komoly gondot jelentett. A török külpolitika, hogy nyomást gyakoroljon Szíriára megerősítette kapcsolatát Izraellel (Larrabee-Lesser [2003] 144-145. old.). Törökország 1998. októberi fenyegetése a katonai erő bevetésével, és a török hadsereg szíriai határra telepítése Szíriát arra készítette, hogy felhagyjon a PKK további támogatásával (amit addig egyébként tagadott), és kiadja Öcalant (Sezgin [2002]). A fenyegető török katonai intervenció nyomása alatt megszülethetett az adanai megállapodás, amely új fejezetet nyitott Törökország és Szíria történetében (Larrabee-Lesser [2003] 145. old.). Öcalant hosszas menekülése után végül Kenyában, a görög nagykövetségen egy török katonai kommandó a CIA segítségével elfogta 1999. február 15-én (Garfinkle [1998]). Ezáltal a két ország közötti kapcsolatot „foglyul ejtő” legnagyobb konfliktus feloldódott, és teret engedett a kooperációnak.

2000-ben Ahmet Necdet Sezer török elnök részt vett Háfez el-Asszad szíriai elnök temetésén, ami egyértelmű szakítást jelentett a múlttal. Bassár el-Asszad szíriai elnök 2004-ben Törökországba látogatott, ő volt az első szíriai elnök az Oszmán Birodalom 1918-as szétesése óta, aki meglátogatta Törökországot. 2005-ben Rafik Hariri megölése után Sezer elnök látogatott Damaszkuszba a bilaterális kapcsolatok megerősítésére valamint, hogy kifejezze nemtetszését az USA Közel-Kelet politikája és az iraki háború

íránt. A török-szíriai kapcsolatok fejlődésének nagy lendületet adott, hogy 2003-ban a török nemzetgyűlés nem adta meg az engedélyt az amerikai hadseregnek, hogy Törökország területét használja az iraki háborúhoz. A török-szíriai barátságot tovább mélyítette, hogy 2004-ben Erdoğan miniszterelnök visszautasította Ariel Saron izraeli miniszterelnök meghívását, és inkább a Hamász vezetőjét, Khaled Masalt fogadta, 2004 decemberében pedig Damaszkuszba látogatott (Moubayed [2008] 3-4. old.).

Törökország Bush amerikai elnök Szíriát elszigetelő, szankciókkal sújtó politikáját elutasítva más módszerekkel szintén arról kívánta meggyőzni Szíriát, hogy működjön együtt a nemzetközi közösséggel a Hariri-gyilkosság ügyében, és vonuljon ki Libanonból (Kirişci [2006] 78. old.). Törökország támogatja a szíriai reformok fokozatos végrehajtását, mivel az alevita, mérsékelt szíriai rezsim hirtelen összeomlása szörnyű következményekkel bírna a regionális stabilitásra és a török gazdasági érdekekre (Kirişci [2006] 81. old.). Törökország segíthet Szíriának újra integrálódni a nemzetközi közösségbe, és ezáltal csökkenteni Szíria nemzetközi elszigeteltségét. Törökország nyitása Szíria felé javította a Szíria és Irán közötti hatalmi egyensúlyt, és az Iránnal sok kérdésben egyet nem értő Szíria alternatív szövetségest talált magának Iránnal szemben Törökország személyében. A szíriai és a török érdekek nagyon közel állnak egymáshoz: egyikük se támogatja a kurdok ambícióit és Kirkuk hozzácsatolását Kurdisztánhoz, illetve a Fatah és a Hamász közötti harcot, de mindkettő támogatja Irak területi integritását, a Közel-Kelet konfliktusainak megoldását és a regionális stabilitást (Moubayed [2008] 4-5. old.).

Mára a korábbi konfrontációt felváltotta a baráti hangnem, virágzásnak indult a szoros együttműködés számos területen (gazdaság, turizmus, oktatás stb.). 2004-ben Szíria és Törökország szabadkereskedelmi megállapodást kötött, amit idővel ki kívánnak terjesztetni regionális szinten, ezen felül a két ország közötti határt közösen megtisztították az aknáktól, és lehetővé tették ott a mezőgazdasági termelést (Kirişci [2006] 76. old.). 2009 szeptemberében a vízummentesség bevezetésével érezhetően megnövekedett a személyek áramlása Törökország és Szíria között, a szír turisták számának jelentős növekedése tapasztalható Törökországban. A török-szíriai határhoz közel fekvő régiók, nagyvárosok (Gaziantep, Aleppo) gazdaságára pozitívan hat a kapcsolatok nagyfokú javulása. A Szíriába irányuló török export egy milliárd dollár lesz négy-öt éven belül; az arab világ Szírián keresztül közelebb kerül Törökországhoz, és az EU számára is az arab világra nyíló kaput Gaziantep fogja jelenteni (Hürriyet, 2010. február 1.).

2009 októberében Davutoğlu Szíriába látogatott, és találkozott a szíriai külügyminiszterrel, Walid al-Muallemmel, akivel az aleppói találkozó után vízummentesen utaztak Gaziantepbe. Tervbe vették egy stratégiai együttműködési tanács felállítását, hogy elmélyítsék kapcsolataikat minden területen. A határátlépés megkönnyítése is hozzájárul a fő cél, a teljes gazdasági integráció kialakításához a két ország között. A PKK elleni küzdelemben is ma már együttműködés van a két ország között. Szíria egyetért a török kormány Izrael-politikájával tekintettel a 2008. decemberi gázai offenzívára, és támogatja a Törökország és Örményország által aláírt jegyzőkönyveket is a kapcsolatok normalizálására. Szíria érdeke a javuló török-örmény kapcsolat, mivel rendelkezik örmény lakossággal. Szíria nem zárkózik el az Észak-ciprusi Török Köztársasággal való kapcsolattól, mintegy Törökország felé tett gesztusként (Hürriyet, 2009. október 13.). A török-szíriai kereskedelem volumenét öt milliárd dollárra kívánják növelni a következő három évben (Hürriyet, 2009. július 23.).

A Szíria és Törökország kapcsolatában végbement pozitív változás csökkentette a feszültségeket, amelyek az Eufrátesz vízmegosztása körül keletkeztek, és olyan környezetet alakított ki, amelyben kooperatív megoldást lehet találni a kérdésre. Már

nem kapcsolják össze a vízkérdést a szélesebb biztonsági aggodalmakkal, Szíria már nem használja fel Törökországgal szemben a kurd „etnikai kártyát”, így a régió fejlődésére, a vízkészletek optimális felhasználására és a közel-keleti együttműködés előnyeire lehet koncentrálni (Rubin-Kirişçi [2001] 243. old.). Ennek jele, hogy Törökország és Szíria döntött a „Barátság Gát” felépítéséről a Libanonban eredő, Szírián átfolyó és Törökországban végződő Orontész folyón, ami a vízkészletek közös felhasználását jelenti (Hürriyet, 2010. január 7.). A vízmegosztás régóta tartó vitájának megoldása terén nagy előrelépés történt, emellett Szíria már nem tart igényt Hatay tartományra (Hale [2009] 153. old.).

Az AKP-kormány idején véget vetettek a török nemzetbiztonságot fenyegető kurd szeparatizmus, mint biztonságpolitikai probléma externalizálásának az EU nyomására is, ami korábban lehetetlenné tette a Szíriával való együttműködést. A kurd kérdést politikai kérdéssé változtatták, amelynek kezelésében együttműködnek Szíriával, hiszen ott is jelentős a kurd lakosság száma. Törökország rendbe teszi belső problémáit a demokrácia megerősítésével és egyre magabiztosabbá válik a Szíriával való kapcsolatában is (Aras-Polat [2008] 511-513. old.).

Törökország és Szíria szoros együttműködése Davutoğlu „zéró probléma politikája” megvalósításának legszebb példája, hiszen egy történelmi ellenségeskedés barátsággá alakult át. Szíria támogatja Törökország európai uniós csatlakozását, ami Szíria számára is előnyös lenne, mivel a Törökországgal való jó kapcsolata felértékelődne, és a Közel-Kelet stabilitása és prosperitása is növekedhetne.

2.2. Törökország kapcsolata Izraellel

Az 1990-es évek stratégiai szövetsége Törökország és Izrael között mára nagymértékben megromlott, különösen a 2008. december 27-én Izrael által a Gázai-övezetben megindított „Öntött ólom” hadművelet következtében. A korábbi erős kapcsolatot összetartó tényezők, közös ellenségek, érdekek mára már nem állnak fenn, így a stratégiai szövetség létrehozásában nagy szerepet játszó „az ellenségem ellensége a barátom” elv ma már érvényét veszítette (Rubin-Kirişçi [2001] 116. old.). A megváltozott nemzetközi politikai helyzet a Közel-Keleten oda vezetett, hogy Törökország már nem szorul rá Izrael támogatására.

Az izraeli-török kapcsolatokra jellemző az aszimmetria: Izrael sokkal inkább rászorul a Törökországgal való szoros kapcsolatra, ami a legitimitáció és az elismertség forrása számára, míg az a török kormánynak egyre inkább zavarba ejtő dilemmát jelent (Bengio [2009]).

Az első korábbi tényezőt, amely hozzájárult az izraeli-török stratégiai szövetség létrejöttéhez az jelentette, hogy Törökország az 1990-es években komoly konfliktusba került Szíriával elsősorban a PKK szíriai támogatása miatt. Emellett Izraelnek és Törökországnak is területi vitái voltak Szíriával, és a vízkérdés is mindkét konfliktusban szerepet játszott. Továbbá Szíria palesztin ellenzéki csoportokat támogatott, amelyek fegyveres harcban vannak Izraellel. Így Izrael és Törökország hasonló helyzetben volt Szíriával kapcsolatban, és ez ösztönözte őket politikájuk összehangolására (Rubin-Kirişçi [2001] 116-117. old.). Mára Törökország rendezte konfliktusait Szíriával, és kialakult köztük az együttműködés a regionális kérdések megoldásában, így már nincs szüksége Izraelre, hogy stratégiai szövetségükkel nyomást gyakoroljon Szíriára.

A második korábbi tényező a radikális iszlám régióban való terjedésének megakadályozása volt, amely Izrael és Törökország számára különös fontossággal bírt a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozásával egyetemben (Rubin-Kirişçi [2001] 118. old.). Törökország a kurd szeparatizmus mellett az Irán által Törökországban támogatott, a szekuláris berendezkedés megváltoztatására irányuló radikális iszlámot tartotta a legfőbb biztonsági fenyegetésnek, de mára Iránnal jelentős mértékben javult a kapcsolat, és többé nem vádolja ezzel Törökország Iránt.

A harmadik tényező, vagyis az izraeli-török katonai együttműködési szerződések (1996) háttérben Törökország „ellenségek általi körbekerítettsége” volt, így az Izraellel való stratégiai szövetség elrettentésül szolgált az ellenséges Szíriával, Irakkal és Iránnal szemben. Izrael és Törökország megállapodott a terrorizmussal kapcsolatos információk cseréjében és Törökország nagyon fontos piaca lett az izraeli hadiiparnak. Törökország így hozzájárult a nagyon fejlett izraeli haditechnikához, s a két állam stratégiai párbeszédet folytatott a legmagasabb szinten. Mivel az USA és az EU nem volt hajlandó fegyvereket eladni Törökországnak a törökországi kurdok elleni emberi jogi jogsértések miatt, és Izrael biztonsági aggodalmait se értette meg Nyugat-Európa a közel-keleti béketárgyalásokon, Törökország és Izrael számára egyaránt fontos volt a kettejük között létrejött sokoldalú együttműködés (Rubin-Kirişçi [2001] 118-123. old.). Davutoğlu „zéró probléma politikájának” megvalósításakor az AKP-kormány új alapokra helyezte Törökország kapcsolatait a régió országaival, így Törökországnak már nincs olyan nagymértékben szüksége Izrael segítségére. Sőt a túl szoros kapcsolat Izraellel rontja az esélyét a többi közel-keleti országgal való jó kapcsolat kialakulásának.

Az utolsó tényező se állja már meg a helyét napjainkban, miszerint Törökország azt remélte, hogy Izraellel való szoros kapcsolata annak washingtoni befolyása és az amerikai zsidó lobbri révén előmozdíthatja a török ügyek amerikai támogatását. A török-izraeli szövetség Izrael befolyását is növelhette volna az USA-ban megerősítve Washington elkötelezettségét a két ország iránt. Izrael számára a Törökországgal, mint muszlim regionális hatalommal való kapcsolat fontos, hiszen más muszlim országokkal nem alakított ki ilyen magas szintű együttműködést, és ez csökkentette a régióban való „elszigeteltségét” a regionális hatalmi egyensúly szükséges megváltoztatásával (Rubin-Kirişçi [2001] 122-125. old.). Ám Törökország nem nyerte meg ügyeihez Washington támogatását annak ellenére, hogy Izrael támogatását maga mögött tudhatta. Emellett az arab világ és Irán élesen kritizálta Izraellel való stratégiai szövetségét, ami teljesen elidegenítette Törökországot a közel-keleti országoktól.

A török közvélemény hagyományosan szolidáris a palesztin néppel, és ez az érzés nagyon megélné a török társadalomban Izrael gázai offenzívája idején. Az AKP-kormány válaszolt erre a közhangulatra egyre moralistább, humanitárius szempontokat hangsúlyozó külpolitikájával. Erdoğan miniszterelnök Izraelt kritizáló retorikája az évek során egyre élesebbé vált, ami nyomot hagyott a Törökország és Izrael között korábban fennálló stratégiai szövetségen. Erdoğan az arab média szerint erőteljesebben lép fel a palesztinok ügyéért, mint az arab államok vezetői, így komoly presztízst vívott ki magának az arab közvélemény és média szemében. Az Izraellel való stratégiai szövetséget limitálhatják társadalmi korlátok, amelyeket nem könnyű áthidalni: a társadalmi korlátok az identitást alkotó összetevőkből állnak, mint a vallás, a társadalmi értékek és a hagyományok. A poszt-hidegháborús korszakban a belső társadalmi tényezők sokkal erőteljesebb szerepet játszanak a politikai arénában, így a palesztinok iránt szimpátiával bíró török közvélemény negatívan befolyásolhatja az Izrael és Törökország között korábban szoros stratégiai szövetséget (Bacık [2001] 58-60. old.).

Az izraeli-török kapcsolat megromlásához hozzájárult még a jobboldali pártok megerősödése Izraelben a 2009. februári előrehozott választásokon. A Netanjahu

vezette izraeli kormány tagjai nem egyöntetűen támogatják az Izraelt bátran kritizáló Törökországgal való szoros kapcsolatot. Az izraeli kormány hozzáállása a közel-keleti békefolyamathoz kritikus fontosságú az izraeli-török kapcsolatok jövője szempontjából, mivel a török külpolitika a tartós béke létrehozását célozza meg a Közel-Keleten (Ulutaş [2009a] 8-9. old.).

Törökország Izraellel való kapcsolata számos válságon ment már keresztül. 2002-ben Bülent Ecevit török miniszterelnök népirtásnak nevezte Izrael reakcióját a második intifáda kitörésére (Aytürk [2009] 57. old.). 2004 áprilisában Erdoğan miniszterelnök Izraelt ártatlan palesztin civilekkel szemben elkövetett állami terror alkalmazásával vádolta meg. 2006 februárjában pedig a Hamász vezetőjét, Khaled Masalt hívta meg Törökországba, azzal a reménnyel, hogy közvetíthet az arab-izraeli konfliktusban, és meggyőzheti Masalt, hogy Izraelnek joga van létezni, s az Izrael elleni erőszak elfogadhatatlan, mégis az USA és Izrael kemény kritikáját váltotta ki (Kirişci [2006] 62-63. old.). Törökország másként értékeli a Hamász győzelmét a 2006-os palesztin választásokon: elfogadja a Hamászt, mint a palesztinok legitim, demokratikusan megválasztott képviselőjét, és be kívánja vonni a későbbi béketárgyalásokba. A török külpolitika azon dolgozik, hogy a Hamászt mérsékelje, és megteremtse a kibékülés alapját a Hamász és a Palesztin Hatóság között (Ulutaş [2009a] 10. old.). A Hamász szövetségeseket keresett a Közel-Keleten, hogy enyhítse az őt a nemzetközi közösség részéről sújtó gazdasági és politikai blokádot; Törökország közbeavatkozása nélkül az egyetlen lehetőség a Hamász számára az Irán-Szíria-Hezbollah tengely. A török kormány Hamásszal szembeni politikája részlegesen befolyásolta az EU döntését, hogy újra küldjön gazdasági segítyt a Hamász uralma alatt élő palesztinoknak (Aras [2009c] 6. old.).

A legnagyobb válságot a két ország kapcsolatában Izrael gázai offenzívája okozta (2008. december 27. - 2009. január 18.). A hadműveletet Olmert izraeli miniszterelnök ankarai látogatása után négy nappal indították meg nem tájékoztatva a török kormányt a tervekről, amit Erdoğan miniszterelnök Törökország iránti tiszteletlenségnek tart. Erdoğan a gázai helyzet megoldására „ingadiplomáciába” kezdett, és ellátogatott Jordániába, Szíriába, Egyiptomba, Szaúd-Arábiába, továbbá tárgyalt a Palesztin Hatóság elnökével, Mahmúd Abbással, ami mutatja a török diplomácia magas szintű részvételét a palesztin kérdésben (Aras [2009c] 3. old.). Gül köztársasági elnök telefonon fejezte ki aggodalmát Peresz izraeli elnöknek a gázai politikai és humanitárius helyzet miatt, kiemelte a humanitárius segítség szükségességét és felszólított az azonnali tűzszünetre. A Nemzetbiztonsági Tanács mély aggodalmát fejezte ki a palesztin halottak nagy száma miatt. Törökországnak kétfázisú terve volt a gázai helyzet kezelésére: a tűzszünet létrejötte és a nemzetközi békefenntartók állomásoztatása után a második szakaszban a rivális palesztin csoportok között kompromisszumot kíván kialakítani, hogy stabilizálja a palesztin politikát, és biztosítsa annak béke iránti elkötelezettségét. Erdoğan az arab államokat közös álláspont kialakítására ösztönözte a palesztin kérdést illetően (Aras [2009c] 9. old.).

A feszültségek elérték a tetőpontjukat, amikor Erdoğan miniszterelnök éles szóváltásba került Simon Peresz izraeli elnökkel Davosban, a Világgazdasági Fórumon 2009 januárjában (Erdoğan azt mondta Peresznek: „Ha gyilkolásról van szó, akkor ti [izraeliek] nagyon jól tudjátok, hogyan kell gyilkolni. Tudom jól, hogyan vertetek és öltetek meg gyerekeket.”), ami után Peresz telefonon kért bocsánatot Erdoğantól. Erdoğan davosi „érzelmi kitörése”, szenvedélyes érvelése a gázai offenzíva ellen, és az annak során elkövetett izraeli háborús bűnök elítélése az akkor közelgő helyhatósági választások tükrében értelmezendő a választók AKP mögötti mobilizálására. Izrael próbált nem túl nagy jelentőséget tulajdonítani az esetnek, és kiemelte a Törökországgal

való bilaterális kapcsolatok fontosságát, annak ellenére, hogy az izraeli szárazföldi erők parancsnoka, Mizrahi tábornok azt javasolta Törökországnak, hogy nézzen tükörbe, és értékelje újra saját múltját az örményekkel, a kurdokkal és Észak-Ciprus megszállásával kapcsolatban. Erdoğan szerint Izrael nem törődik a regionális stabilitással, amit a politikája okoz. Megítélése alapján a Hamász egy szabad és tisztességes választáson szerzett parlamenti többséget, így el kell ismerni a szervezetet legitim szereplőnek, és a török kormány, ha elfogadják közvetítőnek, akkor be tudná vonni a Hamászt is a közelkeleti békefolyamatba, mindeközben pedig csökkenne Irán befolyása a szervezet felett (Özel [2009a] 2-3. old.). A török közvélemény 80%-a helyeselte Erdoğan viselkedését Davosban és az AKP népszerűsége egyre nagyobb lett a helyhatósági választásokra (Zaman [2009a] 2. old.). Ez azt mutatja, hogy az Izrael politikáját kritizáló retorikának nemcsak az AKP szavazói között vannak támogatói, hanem a politikai baloldalon is. Erdoğan miniszterelnököt tömegek részesítették meleg fogadtatásban az isztambuli repülőtéren Davos otthagytása után. A palesztin kérdés hagyományosan nagyon érzelmekkel teli Törökországban, így a politikai népszerűség gyors növelésére kiválóan alkalmas a palesztinok melletti kiállás. A davosi eset megtépázta Törökország tekintélyét, mint becsületes közvetítő a konfliktusokban, ugyanakkor drámai módon növelte Erdoğan támogatottságát az arab és a muszlim világban, és nem utolsósorban a Gázai-övezetben (Zaman [2009a] 2. old.). Izrael gázai offenzívája döntő mértékben hozzájárult az Izrael-ellenesség és az antiszemitizmus életre kapásához Törökországban, ami korábban nem volt jellemző a toleráns országban, és amit tovább erősített Erdoğan állandó éles kritikája Izraellel szemben: emberiség elleni bűntettnek tartja a gázai offenzívát, javasolta Izrael felfüggesztését az ENSZ-ből és sokszor emlékeztet az Izrael által Gázában elkövetett háborús bűnökre. 2009. január 13-án a török iskolások egy perc csendet tartottak a palesztinokért. Elszaporodtak az Izrael-ellenes tüntetések Törökország szerte, a török zsidókat is atrocitások érik. A 2008-as Pew Global Attitudes Survey kimutatta, hogy azok aránya, akik negatív véleménnyel vannak a zsidókról a 2004-es 49%-ról 76%-ra nőtt 2008-ra (Zaman [2009e] 1-2. old.).

A török külpolitikai vezetés visszatetszését váltotta ki 2009 szeptemberében, hogy Izrael elutasította a török külügyminiszter kérését, hogy Izraelből látogathasson a Gázai-övezetbe, ahol Hamász tisztviselőkkal találkozott volna mielőtt visszatért volna Izraelbe (Inbar [2009] 43. old.). Ezek után 2009 októberében Törökország Izrael kizárása mellett döntött egy közös nemzetközi katonai gyakorlatról, és azt mondta, hogy a bilaterális kapcsolatok tovább romlanak, ha Izrael nem vet véget a humanitárius tragédiának Gázában és nem kezdi újra a palesztinokkal a béketárgyalásokat. Majd a török tévében sugároztak egy sorozatot, amelyben izraeli katonák palesztin gyerekeket ölnek meg, és a sorozatot nem vették le a műsorról Izrael tiltakozása ellenére sem, amely tovább növelte a két ország közötti feszültséget. Később iszlamista török fiatalok tiltakoztak Isztambulban 2009 októberében a jeruzsálemi al-Aksza mecsetnél kitört erőszak miatt, és izraeli zászlót égettek (Hürriyet, 2009. október 26.).

Netanjahu izraeli miniszterelnök Benjamin Ben-Eliezert, Izrael kormányának egyik miniszterét küldte Törökországba, hogy a feszült kapcsolatok után helyrehozzák a korábbi szoros viszonyt, ám a török kormány ezt a látogatást nem tartja egy lehetőségnek a kapcsolatok javítására (Hürriyet, 2009. november 23.). Gül török köztársasági elnök nem fogadja el Peresz izraeli elnök meghívását Izraelbe, amíg az izraeli politika nem változik a palesztinokkal szemben (Hürriyet, 2009. november 24.). Ennek ellenére az ENSZ klímakonferenciáján találkozott a két elnök, és „megegyeztek, hogy visszatérnek a normális kötelékekhez” (Hürriyet, 2009. december 18.).

A látszólag egy kicsit normalizálódó kapcsolatokat azonnal nagymértékben visszavetette egy újabb török tévésorozat bemutatása, amely a Moszadot negatív

színben tünteti fel és Izrael-ellenességet szít. A sorozat kapcsán Danny Ayalon izraeli külügyminiszter-helyettes magához hívatta a török nagykövetet, Oğuz Çelikkolt (Hürriyet, 2010. január 11.). Ayalon a saját székénél alacsonyabb kanapéra ültette a török nagykövetet anélkül, hogy kezet fogott volna vele, és nem volt kiteve török zászló se a szobában (Hürriyet, 2010. január 12.). Gül török köztársasági elnök egyfajta „ultimátumot” adott Izraelnek növelve ezáltal a tétet: Törökország visszahívja a nagykövetét, ha a politikai feszültségek estig nem oldódnak meg a török nagykövet megalázása kapcsán. A feszültség a tetőpontra volt ismét a két ország között, és a nyomás alatt Ayalon úgy döntött, hogy késő este kiad egy nyilatkozatot, amelyben bocsánatot kér (Hürriyet, 2010. január 13.). A negyvennyolc órás diplomáciai válságot Ayalon bocsánatkérése (a bocsánatkérő levél elküldése mögött Peresz izraeli elnök nyomása is áll) lezárta Erdoğan miniszterelnök szerint, és a kapcsolat tesztelésére szolgált Ehud Barak izraeli védelmi miniszter közelgő látogatása Törökországba. Barak - hasonlóan, mint Ben-Eliezer - a Törökországgal való kapcsolat helyreállítása mellett foglal állást (Hürriyet, 2010. január 14.). Pár órával Barak látogatása előtt Ayalon azt nyilatkozta, hogy a török nagykövetet kiutasíthatják Izraelből, ha a török tévéműsorok továbbra is brutálisnak mutatják be az izraeli biztonsági erőket. Barak találkozott Davutoğlu török külügyminiszterrel és Vecdi Gönül török védelmi miniszterrel, és kijelentette, hogy a válságok ellenére Izrael és Törökország jó baráti együttműködést tud folytatni (Hürriyet, 2010. január 17.). A látogatás valamelyest javított a két ország kapcsolatán. Barak hibának nevezte a török nagykövet megalázását (gesztusként közös fényképet készítettett a török nagykövettel), amit Erdoğan miniszterelnök kielégítőnek talált, és nem foglalkozik többet a témával (Hürriyet, 2010. január 18.).

Davutoğlu kezdeményező, dinamikus politikájának megfelelően a török kormány ambíciója, hogy részt vehessen a közel-keleti békefolyamatban, és hozzájáruljon a regionális béke és stabilitás megteremtéséhez. 2007. november 17-én az Annapolis kétnapos csúcstalálkozó előtt Simon Peresz izraeli elnök és a Palesztin Hatóság elnöke, Mahmúd Abbász Ankarában találkozott (ez volt a hetedik Ankara Fórum találkozó), és a találkozó sikerének köszönhetően a török kormányt meghívták az Annapolis csúcstalálkozóra. Törökország minden egyes releváns szereplőt be kíván vonni a békefolyamatba (így Szíriát, Libanont és Iránt is), hogy fenntartható béke jöhessen létre. Így a találkozó előtt Erdoğan miniszterelnök telefonon beszélt Ahmedinezsád iráni elnökkel, és kérte támogatását kifejezve aggodalmát a libanoni elnökválasztás elhalasztása miatt. Ez preventív diplomáciának tekinthető, hiszen a libanoni politikai instabilitás megerősíti a Hezbollaht és tönkretetheti az annapolisi béketárgyalásokat. Törökország új aktorként lendületet adhat a közel-keleti békefolyamatnak, de ennek előfeltétele, hogy tartósan a konfliktusban érintett minden szereplővel jó kapcsolatot tartson fenn, hogy megbízható partner és közvetítő lehessen a régióban (Bölme [2007] 4-8. old.). Jelenleg a közel-keleti békefolyamat holtponton van, ami nem szolgálja az abban aktívan részt venni akaró Törökország érdekét. Mindemellert Izrael gázai offenzívája óta Törökország és Izrael kapcsolata olyan mértékben megromlott, hogy Izrael már nem tartja megbízható közvetítőnek a közel-keleti békefolyamatban.

Az izraeli politika ellentmond Törökország törekvéseinek a Közel-Kelet jövőjével kapcsolatban. A török kormány szerint az izraeliek voltak azok, akik miatt a török közvetítés alatt folyó izraeli-szíriai béketárgyalások és az Annapolis folyamat megszakadt. Törökország támogatja Izrael és a palesztinok párbeszédét, továbbá felemeli hangját az élehetetlen gázai körülmények miatt és más palesztin területek helyzete miatt. Izrael gázai offenzívája tartósan megrontotta Törökországgal való kapcsolatát, ami a török kormánynak azért is fáj különösen, mivel nem tájékoztatta erről őket az izraeli fél az offenzíva előtt, és megsértette szóbeli megállapodásukat,

hogy a török mediáció alatt a gázai és a libanoni helyzet nyugodt maradjon. A török álláspont szerint Kelet-Jeruzsálem palesztin terület és a jövőbeli palesztin állam fővárosa, az al-Aksza mecset a muszlimok szent helye, ahova az izraeli rendőrség nem vonulhat be. Emellett létre kell hozni a palesztin államot anélkül, hogy életterét megkisebbitenék az izraeli telepek palesztin területeken való építésével (Zaman, 2009. november 17.).

Törökország aktív szerepet kíván vállalni a Gázai-övezet gazdasági újjáépítésében: újraéleszti az Erez ipari övezetet (a TOBB, azaz a Törökországi Kamarák és Árutözsdek Uniója vezetésével), létrehozta a Palesztin Gazdasági és Szociális Együttműködést és a TİKA (Török Együttműködési és Fejlesztési Ügynökség) nyugati parti fiókját, mivel a kereskedelem a régió tartós békéjének alapját képezheti (Aras [2009c] 5. old.).

Izrael már nem az a hatalom, ami korábban volt, a 2006. júliusi háború a Hezbollah ellen Libanonban és a 2008. decemberi gázai hadművelet megvilágította az izraeli hadsereg erejének korlátait és Izrael elvesztette erkölcsi fölényét, miközben Törökország regionálisan és nemzetközileg is felemelkedő hatalom (Çandar [2009b] 6. old.). Izrael és Törökország az utóbbi hónapokban érezhetően elérte azt a pontot a konfliktusokban, ami a maximum, amit a másik még elnéz. A feszültség továbbra is lappang a két ország között, és bármikor teljes erővel kitörhet. Az egykori stratégiai szövetség már sosem lesz olyan, mint korábban volt.

Ahogy a török külpolitika egyre kritikusabb hangnemet ütött meg Izraellel szemben, a Törökországgal szembeni új izraeli politika kontúrjai kezdtek kirajzolódni. Izrael elhagyta addigi politikáját, amely a kapcsolatban beállt kisebb válságok idején is kerülte a konfrontációt Törökországgal az együttműködés különleges fontossága miatt. Az új izraeli politikát két szinten irányítják: hivatalos és informális szinten. Hivatalos szinten az izraeli vezetés vegyes jeleket küld Törökországnak a bilaterális kapcsolat jövőjét illetően. Úgy tűnik, Izrael valódi partnerének a török hadsereget tartja és nem a „palesztinpárti” AKP-kormányt, s több figyelmet fordít a török hadsereg vezérkarának véleményére az izraeli-török kapcsolatot illetően. A két ország közötti katonai együttműködés a közös érdekek miatt érintetlenül folyhat tovább, míg a gazdasági kapcsolatok hanyatlóban vannak és az izraeli turisták látogatásaiból profitáló török turisztikai szektor jelentős visszaesést könyvelhet el (Aytürk [2009]). Gabi Ashkenazi tábornok, az izraeli hadsereg vezérkari főnökének törökországi látogatása és nyilatkozata is azt jelzi, hogy az izraeli-török katonai kapcsolatok továbbra is kiválóak, ami elősegítheti a javulást a politikai szférában is (Hürriyet, 2010. március 16. „A” cikk).

Egyes szakértők, mint Alon Ben-Meir, Ofra Bengio, Gökhan Bacık és İlker Aytürk felemelik hangjukat az izraeli-török stratégiai szövetség megmentéséért, és kiemelik annak fontosságát a Közel-Kelet stabilitása szempontjából. Bengio rámutat, hogy Izraelnek és Törökországnak nincsenek komoly problémái bilaterális szinten, sose háborúztak egymással, nem jelentenek stratégiai fenyegetést egymásnak, és a szoros kapcsolat fenntartásában mindketten érdekeltek (Bengio [2009]).

Jelenleg Davutoğlu „zéró probléma politikája” Izraellel szemben nem működik a gyakorlatban, és a jövő kérdése, hogy Izrael és Törökország bilaterális kapcsolatát a két ország politikai vezetői ismét tudják-e pragmatikus szempontból, heves érzelmek kinyilvánítása nélkül vizsgálni.

2.3. Török közvetítés az izraeli-szíriai béketárgyalásokon

Asszad szíriai elnök 2004. júniusi ankarai látogatása során Erdoğan miniszterelnökkel megvitatták a lehetséges török közvetítést a Szíria és Izrael közötti béketárgyalásokon. Az első érintkezést a két ország között Törökországban hozták létre Törökország akkori izraeli nagykövete, Feridun Sinirliođlu keresztül. 2008. május 21-én Szíria és Izrael bejelentették a béketárgyalások újrakezdését török pártfogás alatt, és az átfogó béke elérését tekintették legfőbb célnak összhangban az 1991-es madridi konferenciával. Izrael gázai offenzívájának kezdetéig, 2008. december 27-éig Törökország öt forduló támogatott a két ország között, amelyek felett jelentős befolyása volt szoros kapcsolatuk révén. Miközben Erdoğan miniszterelnök és Asszad szíriai elnök között egyre szorosabbá vált a barátság, az Izraellel való stratégiai partnerség elvesztette nagy részét a korábbi *raison d'être*-ének. 2008 végére számítani lehetett a megállapodás létrejöttére, mivel a török diplomácia szerint apró részletekben voltak már csak nézeteltérések a határt és a biztonságot illetően, és közel álltak az egyetértéshez (Ulutaş [2009b] 13-15. old.). Az Irán által jelentett fenyegetés motiválta Izraelt, hogy kössön békét Szíriával, míg Szíria véget kívánt vetni nemzetközi elszigeteltségének (Ulutaş [2009b] 24. old.).

Izrael azzal, hogy elfogadta a török közvetítést elismerte a török ambíciók legitimitását, miszerint Ankara vezető szerepet kíván játszani a Közel-Keleten (Bengio [2009]).

A gázai offenzíva azonban elrontotta a korábbi pozitív hangulatot, és tönkretette Izrael kapcsolatát Törökországgal, valamint tovább rontotta Szíriával. Szíria abbahagyta a béketárgyalásokat, a török kormány pedig éles kritikával illette az izraeli offenzívát, amit illegitimnek és aránytalan mértékűnek tart (Ulutaş [2009b] 15. old.).

Számos tényező hozzájárult a török mediáció alatt folyó béketárgyalások sikertelen végkimeneteléhez. Elsőként az amerikai támogatás elmaradása, ami annak is volt köszönhető, hogy az USA-ban választásokra készültek. Másodsor az izraeli miniszterelnök, Ehud Olmert korrupciós botrányba keveredett, és előrehozott választásokat írtak ki Izraelben, miközben a jobboldali pártok egyre jobban megerősödtek a zsidó államban (Ulutaş [2009b] 15. old.).

A török közvetítés jövője a béketárgyalásokon a romló izraeli-török kapcsolatok tükrében nem kecsegtető, annak ellenére, hogy Törökország kész újra közvetíteni a konfliktusban álló felek között. Izraelből ellentmondásos hangok jönnek a török mediáció ismételt elfogadását illetően. A jelenlegi izraeli koalíciós kormány radikális jobboldali tagjai, Lieberman külügyminiszter és Ayalon külügyminiszter-helyettes (a Yisrael Beiteinu pártból) nem tartják Törökországot becsületes közvetítőnek az Izrael-ellenes retorika és a tévésorozatok miatt, és a közvetlen tárgyalások mellett vannak, míg a hagyományosan a Törökországgal való barátságot pártfogoló Ben-Eliezer ipari, kereskedelmi és munkaügyi miniszter és Barak védelmi miniszter elfogadhatónak tartja a török mediációt (2009. december 29.). Netanjahu miniszterelnök inkább közvetlenül tárgyalna Szíriával előfeltételek nélkül, de ha mégis csak a közvetett tárgyalásról lehetne szó, inkább Franciaországot tartaná megfelelő közvetítőnek Törökország helyett (Hürriyet, 2009. december 7.). A jelenleg ellenzékben levő, a török mediáció alatt izraeli külügyminiszter, Tzipi Livni a közvetett tárgyalásokat tartja megfelelőnek török közvetítéssel. A hivatalos izraeli álláspont szerint Izrael a Szíriával való közvetlen tárgyalásokat részesíti előnyben előfeltétel nélkül (Hürriyet, 2009. december 7.).

Benny Sharoni, a budapesti izraeli nagykövetség első beosztottja a Budapesti Corvinus Egyetemen tartott előadásában az izraeli álláspontot fejtette ki: Izrael azonnal támogatná a tárgyalások felvételét, amennyiben a szíriai fél ahhoz nem szabna felté-telrendszert. Sharoni szerint Izraelnek és Szíriának, mint szomszédos államoknak, maguknak kell

megoldaniuk az egymás közötti problémáikat más államok bevonása nélkül, így elutasítja a korábbi török mediáció folytatásának lehetőségét az izraeli-szíriai béketárgyalásokon. Véleménye szerint Szíriát nem érdekli annyira az Izraellel való béketárgyalások újakezdése, hiszen ha fontos lenne Szíriának a tárgyalások folytatása, akkor közvetítő nélkül hajlandó lenne tárgyalni a békéről Izraellel. Sharoni nem érintette az izraeli-török kapcsolatok megromlását, mint a török közvetítő szerep elutasítása mögött álló legfőbb indokot (Sharoni, 2009. december 10.).

Szíria ragaszkodik a török közvetítéshez, és Erdoğan török miniszterelnök szerint nem fogadná el a szintén mediátor szerepre pályázó Franciaország közvetítését (Hürriyet, 2009. november 19.). Szíria azzal, hogy látszólagos hajlandóságot mutat a tárgyalások újakezdéséhez, már eléri a nemzetközi elszigeteltségének csökkenését és nemzetközi hírnevének javulását.

A jelenlegi jobboldali izraeli kormány bejelentette, hogy nem kötik az Olmert-kormány ígéretei, amivel lehetetlenné teszi a béketárgyalások újakezdését Szíriával ott, ahol a gázai offenzíva előtt abbahagyták. A Golán-fennsík-ról való kivonulásról nem hajlandó tárgyalni az új kormány, pedig Olmert komolyan gondolkodott azon, hogy visszavonul (Ulutaş [2009b] 7. old.). Szíria legfőbb követelése a teljes izraeli visszavonulás az 1967. június 4-i határvonalhoz, emellett Szíria számára a tartós béke csak úgy érhető el, ha átfogó arab-izraeli béke jön létre, így megoldás születik a palesztin kérdésre is. Izrael Szíriával és a palesztin kérdéssel külön kíván foglalkozni, és csak akkor hajlandó visszavonulni a Golán-fennsík-ról, ha Szíria pozitívan válaszol Izrael biztonsági szükségleteire, és így „védhető” határ jön létre a két ország között. Emellett a vízforrások is stratégiai fontosságúak és létszükségletet jelentenek mindkét ország számára. Izrael szerint Szíriának el kell távolodnia Irántól, és abba kell hagynia a Hamász és a Hezbollah támogatását a béke eléréséhez (Ulutaş [2009b] 15-18. és 24. old.).

Nehezíti a béketárgyalások újakezdését, hogy az izraeli közvélemény többsége már nem támogatja a Golán-fennsík-ról való kivonulást. 2008-ban már 17300 volt a zsidó népesség száma a Golán-fennsíkon a telepek építése következtében, és az izraeli kormány nem kíván konfrontálódni a telepes mozgalommal (Ulutaş [2009b] 18-19. old.). Mivel a Szíriával kötendő béke jelenleg nagyobb engedményeket kívánna meg, Izrael jelenlegi kormánya prioritást cserélt, és inkább a palesztin kérdéssel foglalkozik.

Az izraeli-szíriai és az izraeli-palesztin békefolyamat kiegészíti egymást olyan értelemben, hogy ha megállapodás születik az egyikben, az felgyorsítja a másik folyamatot is. Az izraeli-szíriai béke létrejötte a Közel-Kelet számos problémájának megoldásához hozzájárulna: létrejöhetne egy megállapodás Izrael és Libanon között, a Hamász mérsékeltebbé válna és partner lenne a béke megteremtésére, Szíria példáját más arab államok is követnék és Iránra egyre nagyobb nyomás nehezedne (Ulutaş [2009b] 22-23. old.). Harmadik felek részvételére biztos szükség lesz az izraeli-szíriai békefolyamat minden szakaszában: a közvetett és a közvetlen tárgyalásoknál és legfőképp a megállapodás végrehajtásánál. Törökország, ha normalizálja kapcsolatát Izraellel, közvetíthet Izrael és Szíria között a béketárgyalások első szakaszaiban, később pedig kritikus fontosságú az amerikai részvétel és támogatás; amerikai ellenőrzés nélkül nagy a valószínűsége, hogy a megállapodás végrehajtása elbukik (Ulutaş [2009b] 24. old.).

3. Törökország kapcsolata a Kaukázus és Közép-Ázsia országaival

A Kaukázus régiójában számos befagyott konfliktus akadályozza az együttműködést és fenyegeti a régió békéjét, stabilitását, mint Azerbajdzsán és Örményország vitája, Nagorno-Karabakh örmény megszállása, Örményország gazdasági és politikai elszigeteltsége, a török-örmény diplomáciai kapcsolatok hiánya és a határ lezártsága a két ország között, amit 1993-ban Törökország zárt le kifejezve szimpátiáját Azerbajdzsán iránt, melynek nagy részét (főként Hegyi-Karabahot) elfoglalta Örményország (Zaman [2009d] 1. old.).

Törökország és Örményország kapcsolatában új fejezetet nyitott 2008. szeptember 6-án Gül török köztársasági elnök látogatása Jerevánba a labdarúgó-világbajnokság selejtező mérkőzésére Szerzs Szarkiszjan örmény elnök meghívásának eleget téve. 2009. április 22-én Ankara és Jereván közös nyilatkozatot adott ki: elfogadtak egy átfogó keretet a bilaterális kapcsolatok normalizálására (roadmap). Április 27-én ez ellen tiltakozva az ultranacionalista Dashnaktsutyun Párt kilépett az örmény kormánykoalícióból. Szarkiszjan elnök kijelentette, hogy ha közel vannak ahhoz, hogy a határ kinyíljon, akkor Isztambulba látogat október 14-én a török-örmény labdarúgó meccsre (és ellátogatott). Ankara szerint a karabahi vita és a roadmap folyamata egymást erősíti; az EBESZ Minszk Csoportjában azóta haladás történt a karabahi kérdés megoldásánál illetően (Göksel [2009c] 1-2. old.).

Svájci közvetítés és amerikai támogatás mellett Örményország és Törökország 2009. október 10-én Zürichben aláírta a két ország kapcsolatának normalizálására a „futball diplomácia” gyümölcsének tekinthető jegyzőkönyveket, melyeket a két ország parlamentjének még ratifikálnia kell. A két protokoll alapján diplomáciai kapcsolatokat létesítenek egymással, elismerik és megnyitják a jelenlegi határt, együttműködnek számos területen és létrehoznak egy történelmi albizottságot (török, örmény, svájci és más nemzetiségű szakértőkből), amely a történelmi archívumokat pártatlanul megvizsgálja, meghatározza a meglévő problémákat és javaslatokat dolgoz ki.

Törökország közeledése Örményországhoz kihat kapcsolatára Azerbajdzsánnal, súlyosan veszélyezteti a török-azeri „special relationship”-et, amit az ellenzéki CHP és MHP az „azeri testvérek elárulásának” tart a hagyományos „egy nemzet két állam” koncepciónak megfelelően. Azerbajdzsán a Hegyi-Karabahról szóló vitában való tárgyalási pozícióját ért fenyegetésként tekint a török-örmény détente-ra. Bármely Örményországot erősítő lépés gyengíti Azerbajdzsánt, ez egy nullaösszegű játék, így a török-örmény megbékélés Azerbajdzsán „foglya” (Iskandaryan [2009]). Törökország hogy megtartsa különleges kapcsolatát a „testvéri” azeri néppel, továbbra is hangoztatja - az USA és Örményország tiltakozása ellenére -, hogy addig nem kívánja normalizálni

kapcsolatait Örményországgal, amíg nincs előrelépés a Nagorno-Karabakh ügyben (bár a jegyzőkönyvek szövegében nincs utalás Hegyi-Karabakra). A jegyzőkönyveket erősen kritizálták az örmény nacionalisták, a karabahi háború veteránjainak lobbiszervezete, s az örmény diaszpóra, akik szerint a Törökországgal való megbékélés a népirtás elismerésének rovására történik (Zaman [2009d] 2. old.).

2010. január 12-én az örmény alkotmánybíróság határozatot hozott a jegyzőkönyvek alkotmányosságáról, amiben utalást tesz az 1915-ös örmények elleni népirtásra, és leszögezi, hogy a jegyzőkönyvek bilaterális természetűek, nem érintenek harmadik felet (ez utalás a karabahi kérdéssel való összekapcsolásra). A török kormány rögtön kifejezte nemtetszését e két rész miatt (Hürriyet, 2010. január 20.).

A grúz-orosz háború megmutatta, milyen sérülékeny a Dél-Kaukázus stabilitása és felgyorsította a török-örmény közeledést. 2008 augusztusában Törökország - a „zéró probléma politika” jegyében - javaslatot tett a Kaukázusi Stabilitási és Együttműködési Platform létrehozására (CSCP), hogy Örményország, Azerbajdzsán, Grúzia, Oroszország és Törökország között kialakuljon a párbeszéd, legyen egy fórum a problémák megvitatására és újraépítsék a bizalmat egymás között. A CSCP kiegészíti az EU Keleti Partnerség és Fekete-tengeri szinergia programját, hiszen az EU és Törökország is stabil és békés szomszédos régiót szeretne teremteni (Devrim-Schulz [2009]).

A török-örmény megbékélés politikai befolyást kölcsönöz Törökországnak, ami arra készítheti az örményeket, hogy rendezzék kapcsolatukat Azerbajdzsánnal. A fokozódó török regionális befolyás mellett Törökország számára könnyen elérhetővé válik Közép-Ázsia és a kelet-törökországi elmaradott és a határ lezártsága miatt leghátrányosabban érintett tartományok gazdasági fejlődésnek indulhatnak. Az Örményországgal kialakuló barátság megfoszthatja Törökország uniós csatlakozásának kritizálóit egy fontos érvtől, amely blokkolhatná a török EU-tagságot (Zaman [2009d] 1. old.). Örményország megtakarítana a szállítási költségeken, csökkenne a szegénység, a munkanélküliség és növekedne az örmény export (Görgülü [2008]). Ki lehetne emelni Örményországot az orosz-örmény-iráni tengelyből, és véget vetni a hidegháborús bináris logikának a régióban (Aras-Özbay [2008] 4. old.). Örményország a jövőben energiavezetékek útvonalává válhat Pierre Morel, az EU közép-ázsiai megbízottja szerint (Hürriyet, 2010. február 19.).

Elősegítette a török-örmény közeledést, hogy Oroszország megváltoztatta korábbi politikáját a Nagorno-Karabakh kérdést és a török-örmény párbeszédet illetően. Korábban Oroszország mindent megtett a karabahi konfliktus befagyasztásáért, támogatta a Karabah klánt Örményországban, amely politikailag és gazdaságilag profitál a konfliktusból, s így Oroszország nagyobb befolyást tudott gyakorolni a Dél-Kaukázusra. Az orosz-grúz háború után Szarkiszjan örmény elnök moszkvai látogatásán hívta meg Jerevánba Gül török elnököt, ami jelezte az orosz politika változását a török-örmény kapcsolatok tekintetében. Oroszország támogató magatartása ösztönözte a török-örmény párbeszéd megindulását (Görgülü [2009]).

A török-örmény kapcsolatok normalizálásának megindulása komoly dilemma elé állítja az Obama-kormányzatot: ha az USA Kongresszusa elfogadja az 1915-ös örmények elleni népirtásról szóló határozatot, akkor megvan az esély rá, hogy kisiklik az USA és az EU által támogatott török-örmény megbékélés folyamata, továbbá megronthatja az amerikai-török kapcsolatokat, amelyre az egyszerre két háborút vívó USA-nak nagy szüksége van. Obama amerikai elnök eddig tartózkodott kampányígérete megvalósításától, hogy elismeri az 1915-ös eseményeket genocídiumnak; 2009. április

24-én az örmény népirtás évfordulójakor beszédében „nagy katasztrófának” nevezte a történeteket kiváltva az amerikai örmény lobbizást (Zaman [2009b] 2. old.).

Az amerikai Képviselőház külpolitikai bizottsága 2010. március 4-én ismét elfogadta az örmény népirtásról szóló határozatot (korábban 2000-ben, 2005-ben és 2007-ben is megszavazta a külpolitikai bizottság). Tiltakozásul Törökország konzultációra visszahívta nagykövetét, Namık Tant az Egyesült Államokból (Hürriyet, 2010. március 6.). Az izraeli-török kapcsolatok megromlása következtében Törökország nem számíthatott az amerikai zsidó lobbizást egyöntetű támogatására a népirtásról szóló határozatról történő szavazásnál.

Az amerikai határozat elfogadása által ösztönözve a svéd parlament is elfogadott egy népirtásról szóló határozatot, bár a svéd miniszterelnök és külügyminiszter nem értett azzal egyet (Hürriyet, 2010. március 16. „B” cikk). Törökország lemondta Erdoğan miniszterelnök közlő stockholmi látogatását, s elutasította a stratégiai partnerségi megállapodás aláírását Svédországgal (Hürriyet, 2010. március 14.). Emellett Törökország konzultációra hazahívta svédországi nagykövetét, Zergün Korutürköt, aki a svéd miniszterelnök bocsánatkérése után visszatért Svédországba (Hürriyet, 2010. április 1.).

A török külpolitikai vezetés határozott és kemény reakciója a népirtást elfogadó országokkal szemben példát kívánt statuálni, hogy újabb országok ne fogadjanak el hasonló határozatokat, hiszen az a Törökországgal való bilaterális kapcsolatok imént látott hirtelen és drasztikus megromlását okozhatja. A népirtásról szóló határozatok elfogadása az azt elfogadó országok geopolitikai érdekeivel ellentétes, s nemcsak az országok Törökországgal való bilaterális kapcsolatára lesz negatív hatással, hanem rontja a török-örmény közeledés sikeres kimenetelének esélyeit is, s még inkább elhidegíti Törökországot Örményországtól és szétmorzsolja a török-örmény megbékélési folyamatot támogató török és örmény társadalmi bázist.

A Szovjetunió felbomlása következtében keletkezett hatalmi vákuum új lehetőségeket teremtett a török külpolitika számára, hiszen kinyílt a korábban elzárt közép-ázsiai török etnikumú világ, ahova Törökország kiterjesztheti befolyását így is fokozva stratégiai fontosságát a Nyugat számára. Törökország mégsem könnyelhetett el magának sikereket a hozzá történelmi, kulturális, vallási és nyelvi szempontból közel álló Közép-Ázsiában leginkább azért, mert a frissen függetlenedett országok nem akarták a „nagy testvér szerepben” felbukkanó Törökország pártfogását, nem tűnt nekik vonzóan a „török modell”, és Törökország belső gazdasági nehézségei közepette nem volt képes nekik gazdasági és pénzügyi támogatást nyújtani (Larrabee-Lesser [2003] 99-101. old.). Nem tartott soká, hogy Oroszország újra konszolidálja pozícióját Közép-Ázsiában korlátozott befolyási szférát hagyva Törökországnak a térségben (Göksel [2009b] 2. old.). A török külpolitikában elmozdulás történt a pántürk, szentimentális megközelítéstől a realistább, konstruktívabb politika felé Közép-Ázsiában, és a hangsúly ma már a gazdasági együttműködésen, a biztonságpolitikán és Törökország energiapolitikáján van (Aras [2008a]).

A Kaukázus és Közép-Ázsia jelentőségét növeli, hogy nagy mennyiségű kőolaj és földgáz készlettel rendelkezik. Az energiaforrásokhoz való hozzáférésért számos állam verseng egymással, így beszélhetünk az „új nagy játszma” kialakulásáról a poszt-szovjet korszakban. Oroszország újra politikai befolyási övezetében kívánja vonni a térséget, és az északi vezeték pártfogója (Baku-Novorosszjjszk), amely lehetővé teszi, hogy stratégiai befolyást gyakoroljon Közép-Ázsia és a Kaukázus energiaforrásai felett és beleszólása legyen a termelő országok politikájába. Oroszországgal szemben Törökország és az USA érdeke konvergál, s egyetértettek a Baku-Tbiliszi-Ceyhan

(BTC) vezeték megépítésében (Larrabee-Lesser [2003] 106-115. old.). A kelet-nyugati energia folyosó eddigi komponensei a BTC olajvezeték, a Baku-Tbiliszi-Erzurum (BTE) gázvezeték és a török-görög gázösszekötő vezeték. A negyedik komponensnek, a Nabucco gázvezetéknek a megépítéséről 2009. július 13-án Ankarában kötöttek kormányközi megállapodást, melyet az EU és az USA is támogatásáról biztosított. A 3300 km hosszú vezeték kaszpi és iraki gázt szállítana Törökországon keresztül Ausztriába Oroszország kikerülésével ezzel csökkentve az EU függőségét az orosz gáztól. Felmerült iraki, egyiptomi, szíriai, katari és orosz földgáz bekapcsolása is a Nabucco vezetékbe. Az iráni gáz bekapcsolását politikai okokból főként az USA, de az EU is ellenzi. A Transz-Kaszpi gázvezetéken keresztül türkmén és kazah gáz is bekapcsolható lesz a Nabucco vezetékbe. Oroszország a Déli Áramlatot támogatja, és 2009 júniusában gázmegállapodást kötött a Törökországra a török-örmény közeledés miatt neheztelő Azerbajdzsánnal veszélyeztetve a Nabucco projektet. Tekintettel az EU növekvő függőségére az orosz gáztól, az Uniónak kritikus fontosságú az energiakészletek diverzifikációja, az energiabiztonság, amihez a Nabucco vezeték hozzájárulhat. A 60%-ban szintén az orosz gáztól függő, energiadiverzifikációra szoruló, s egyre nagyobb energiaigényű Törökország potenciális „energiaközpontként” jelenik meg a régióban, ami vonzóbbá teheti az EU számára és segítheti EU-csatlakozását (Aras-İşeri [2009]).

Törökország földrajzi elhelyezkedése folytán közel fekszik a világ gázkészletének 72%-ához és a világ olajkészletének 73%-ához (kaszpi-tengeri és közel-keleti lelőhelyek). Ennélfogva egy természetes „energiahídként” funkcionál az energiaforrások és a felvevőpiacok között, és kulcsországnak számít az energiabiztonság garantálásában az energiakészletek forrásának és szállítási útvonalának diverzifikációján keresztül. A török energiastratégia végső célja, hogy különböző energiavezetékek megépítésével fokozza Törökország tranzitország szerepét az Eurázsia energiatengelyen és Törökország súlyponti szerepet kapjon az energiaellátás terén a régióban. Törökország célkitűzése, hogy az energiaszállításban Európa negyedik „ütőerévé” váljon Norvégia, Oroszország és Algéria után, s új együttműködési terület nyíljon meg Törökország és az EU között, ami megerősítené Európa Ázsiához fűződő kötelékeit (Turkey's Energy Strategy [2009]).

4. A kurd kérdés

A kurdok a 76,8 milliós lakosságú Törökország főként délkeleti részében élő etnikai csoport, akik a lakosság 18%-át teszik ki, azaz kb. 14 millióan vannak, így ők alkotják a legnagyobb etnikai kisebbségi csoportot Törökországban (CIA World Factbook: Turkey). Kurdok jelentős számban élnek a szomszédos Irakban, Iránban és Szíriában is, így a kurd többségű területekből kirajzolódik az esetleges önálló Kurdisztán területe.

Törökország délkeleti régiója számos földrajzi, éghajlati és történelmi tényezőnek köszönhetően sokkal kevésbé fejlett, mint az ország nyugati fele, ez az úgynevezett „keleti kérdés” (Özhan-Ete [2009] 97. old.). A délkeleti régió adottságait kihasználta a PKK, amely terror alkalmazásával kíván egy önálló kurd államot létrehozni és legfőbb célja a törökországi kurdokat megillető politikai és kulturális jogok kiharcolása.

A kurd kérdés komplex politikai, szociális és gazdasági dinamikával rendelkező nemzetközi probléma, melyet csak átfogó megoldással lehet orvosolni. Törökországnak nem szabad többé biztonságpolitikai kérdésként kezelnie a kurdok ügyét és a „terror elleni háborúként” tekinteni rá, hanem strukturális reformokat kell beindítania, melyek az összetett kurd kérdés minden dimenzióját kezelik. Kelet- és Délkelet-Törökország gazdasági elmaradottságának csökkentésére rövid- és középtávú programok kellenek a szegénység, a munkanélküliség és az elégtelen infrastruktúra kiküszöbölésére, s ösztönözni kell a privát szektort a régióban történő beruházásokra. Egész Törökország gazdaságára pozitív hatással lesz az új GAP cselekvési terv (Güneydoğu Anadolu Projesi/Délkelet-Anatólia Projekt), melynek határideje 2012 (Özhan-Ete [2009]).

A kurd kérdés hosszú negligálásának következménye a PKK kurd szeparatista terrorszervezet létrejötte, így a kurd kérdés és a PKK között ok-okozati viszony áll fenn, s a PKK lefegyverzése párhuzamosan kell, hogy történjen a kurd kérdés megoldásával. Öcalan elfogása után 1999 és 2005 között a PKK egyoldalú tüzszünetet deklarált, de mivel Ankara nem tett semmilyen lépést a kurd probléma megoldása irányába, a PKK újra felvette a fegyveres harcot (Aşkin [2009]) 1-2. old.).

A PKK elleni török hadműveletek, a török hadsereg taktikája a PKK ellen, a kurdok erőszakkal falvuk elhagyására kényszerítése és több ezer kurd aktivista kínzása és bebörtönzése drasztikusan megrontotta a Törökországról külföldön kialakult képet, miközben a török nacionalizmus erősödött. 2005-ben Erdoğan elismerte, hogy a török állam hibákat követett el a kurd kérdés kezelésében, és az EU által követelt reformoknak eleget téve enyhített a kurd nyelvet érintő korlátozásokon (Zaman [2009c] 1. old.). Öcalan elfogása után a PKK a Kandil-hegységben telepedett meg Észak-Irakban, s a 2003-as iraki háború előtt Szaddám Huszein engedélyezte, hogy a török hadsereg behatoljon iraki területre a PKK elleni harcban. Törökország elvesztette ezt a cselekvési szabadságát az iraki háború kitörésével (Çandar [2009a] 14. old.).

Törökország neheztelt az amerikai kormányra, amiért az nem kellő mértékben támogatta Törökország PKK elleni harcát. Az USA idővel változtatott Törökországgal szembeni politikáján a PKK-t illetően, biztosítani akarta Törökország együttműködését Irak jövőbeli amerikai elhagyásakor és garantálni a kurdisztáni regionális kormány integritását. 2007. november 5-én Erdoğan miniszterelnök találkozott Bush amerikai elnökkel: megállapodtak, hogy az USA valós idejű hírszerzést nyújt Törökországnak, az iraki légifolyosókat megnyitották a török légierő előtt, amely légi hadműveleteket hajtott végre PKK célpontok ellen Észak-Irakban. Bush elnök a PKK-t közös ellenségé nyilvánította (Özel [2009d] 2. old.). 2008 augusztusában İlker Başbuğ tábornok kiválasztása a török hadsereg vezérkari főnökévé nagy lépést jelentett előre a kurd kérdés politikai megoldásában, mivel Başbuğ régóta hangoztatta, hogy a kurd problémát nem lehet kizárólag katonai eszközökkel megoldani (Zaman [2009c] 2. old.).

A kurd probléma a török kormányok és intézmények egymás után elkövetett hibáinak eredménye. Hosszú ideig a török állam tagadta a kurdok létezését Törökországban, nem ismerte el a kurd identitást, „hegyi törököknek” tartotta a kurdokat. Két fő hibát követtek el a török kormányok: másodlagos állampolgárnak bélyegezték meg a kurdokat, s azzal a megközelítéssel éltek, hogy megadják nekik a jogokat, ha befejezik a terrort. Az Erdoğan-kormányzat másképp közelíti meg a kérdést, és bejelentette a „Kurd Kezdeményezést” 2009 augusztusában, amit később „Demokratikus Kezdeményezésnek” és „Nemzeti Egység Tervnek” nevezett, amely több joggal ruházta fel a kurdokat miközben a terrornak véget vetnek. A kurdokat megillető kulturális jogok alapvető emberi jogok, amelyeket feltételek nélkül kellene garantálni az EU koppenhágai kritériumainak teljesítése kapcsán létrejövő demokratizációs folyamat során (Eralp [2009b] 1-4. old.).

A „Nemzeti Egység Terv” háttérében az is áll, hogy az AKP a 2009. márciusi helyhatósági választásokon rosszul szerepelt a kurd többségű délkeleti tartományokban, s ezen javítani kíván (Özel [2009d] 3. old.). Az Ergenekon-ügy megfőkezte az erejét a „Kurd Kezdeményezés” ellenzőinek a hadseregben és a közigazgatásban ezzel utat engedve a kurdok felé való nyitásnak (Çandar [2009a] 16. old.). A PKK felszámolásához soha se volt ilyen kedvező nemzetközi környezet, amikor a szomszédos államokkal Törökország már szoros együttműködést tudott kialakítani a „zéró probléma politika” jegyében, s az Obama-kormányzat és az EU is maximális támogatásáról biztosítja a török kormányt a kurd kérdés megoldásában. A török külpolitikai vezetés együttműködik a szintén kurd kisebbséggel rendelkező szomszédos országok vezetésével a PKK felszámolásában és a kurdok jogainak kiszélesítésében.

2009. januárban létrejött az első kurd nyelvű állami tévécsatorna (TRT6). A demokrácia erősítése és a terrornak való véget vetés célkitűzéseinek jegyében a nem török nyelvek használata előtt lebontják az akadályokat a társadalmi, vallási életben és a politikai kampányokban, a törökösített nevű falvak visszakaphatják eredeti kurd nevüket, kurd tanszékeket hoznak létre az egyetemeken és független szerv fogja megvizsgálni az emberi jogi jogsértéseket (Today's Zaman, 2009. november 13.).

Törökország nagyon tapasztalatlan az ellenséges entitásokkal való tárgyalásban, s a török közvélemény nem készült fel erre, az AKP ellenzéke pedig azzal vádolta a kormányt, hogy Öcalannal tárgyalt titokban a kurdbarát Demokratik Toplum Partisi/Demokratikus Társadalom Pártja (DTP) képviselőin keresztül. Öcalan amnesztiát akar kivívni a PKK harcosainak, és aktívan részt kíván venni a politikában. A török lakosság nagy részét - paradox módon - megosztotta a „Nemzeti Egység Terv”, sokak szerint erőszakkal kapják meg a kurdok jogaikat (Eralp [2009b] 6. old.).

A PKK felszámolásához szükséges, hogy Törökország normalizálja kapcsolatát az észak-iraki kurd regionális kormánnyal (Aşkın [2009]). Davutoğlu történelmi látogatást tett az iraki Kurdisztánba 2009. október 31-én, közös sajtókonferenciát tartott Maszúd Barzanival, az észak-iraki kurd autonóm terület elnökével. Törökország konzulátust nyit Erbílben, ami a „Kurd Kezdeményezés” központi pillére. Tárgyalások folynak az iraki kurd vezetéssel a Makhmour menekülttáborban lévő tizenegyezer törökországi kurd visszatéréséről (Zaman [2009g] 1-2. old.). Az iraki kurdok az amerikai csapatok közelgő Irakból való kivonása tükrében török pártfogást keresnek, az együttműködést pedig gátolja a PKK jelenléte Észak-Irakban. Törökország újragondolta Irak-politikáját és elfogadta a realitásokat Észak-Irakban. Az iraki kurdokhoz való közeledés stabilizáló hatással bír a régióra, fellendíti a kereskedelmet és zöld utat adhat új energia projektek megvalósulásának, mint a Nabucco (Çandar [2009a] 15. old.).

Az ellenzéki pártok nacionalista érzelmeket keltve élesen támadják a kurdok felé való nyitást szavazatszerzés reményében. Erdoğan határozottan végig kívánja vinni a „Nemzeti Egység Tervet”, amire a politikai jövőjét tette fel. A kurdok felé való nyitás első szakasza lezárult a kurdokhoz közel álló és a PKK terrorszervezettel kapcsolatba hozható DTP betiltásával 2009. december 11-én (Özel [2009d] 1. old.). A „Kurd Kezdeményezés” mögötti társadalmi támogatást nagymértékben csökkentette, s úgy tűnt a kormány elveszítette ellenőrzését a folyamat felett 2009. október 19-én, amikor harmincnégy PKK tag visszatért a Kandil-hegységből és a Makhmour menekülttáborból, akiket ujjongással fogadtak. A PKK alapításának évfordulója után pedig erőszakba torkolltak a tüntetések; Öcalan azt szerette volna elérni, hogy a kormány közvetlenül vele tárgyaljon (Özel [2009d] 3. old.).

A DTP nem tudott hozzájárulni az AKP-kormány kurdok felé való nyitásához, bár közvetíthetett volna a török kormány és a PKK között, hiszen a PKK és a kormány közvetlen tárgyalását Erdoğan miniszterelnök és a török közvélemény is kizártnak tartja. Bár a PKK-nak csökken a katonai ereje a „Nemzeti Egység Terv” kimenetelét negatívan befolyásolhatja a PKK és a török kormány közti mediátor hiánya és az ellenzék heves tiltakozása, így könnyen elveszhet a kezdeti lendület. Végző soron pedig szükség lesz egy új török plurális alkotmányra, amely etnikai utalás nélkül közelíti meg az állampolgárságot (Çandar [2009a]).

5. Vajon Törökország eltávolodott a Nyugattól és a Közel-Kelet felé fordult? Davutoğlu külpolitikája a kritikák tükrében

5.1. A Davutoğlu külpolitikáját ért kritikák csoportosítása

Törökország új külpolitikai identitása rengeteg kritikának, kételkedésnek és feszültségnek van kitéve. A török külpolitika egyre aktívabbá vált globálisan és regionálisan is. Dinamikus és magabiztos külpolitikájával, továbbá „zéró konfliktus és probléma politikájával” elkezdte rendezni szomszédaival fennálló vitáit. Nőtt a hajlandóság a török külpolitikai elitben, hogy Törökország szembeszálljon történelmi és mély külpolitikai problémáival főként a ciprusi, az örmény és az észak-iraki kérdést illetően. Az AKP-kormány a külpolitikai tevékenységek körét kiszélesítette Ázsiára, Afrikára és Latin-Amerikára a multidimenzionális külpolitika jegyében. Közvetítői szerepet ajánlott konfliktusmegoldó tárgyalásokban Irak és Szíria között, Izrael és Szíria között, Irán és a nyugati világ között. Főként a nyugati társadalmakban, de Törökországban is egyre többen kezdtek el kételkedni az AKP-kormány külpolitikájának irányában, céljaiban, szándékában és realizmusában, és szerintük a független, kezdeményező politika elvesztette a korábban stabil nyugati kötelékeit, és elfordult a Nyugattól (Keyman [2009] 5-6. old.).

Fuat Keyman, a Koç Egyetem nemzetközi kapcsolatok professzora az AKP külpolitikáját ért kritikákat három csoportba sorolta.

Az első formája a kritikáknak „egy kemény kételkedés, erős kritika ideológiai alapon”, amely azt állítja, hogy az AKP-kormány iszlamista, látszólag a Nyugat felé halad, de valódi célja a Kelet felé való haladás. Tekintélyelvű és konzervatív kormányzást folytat, ami növelte a félelmet, a bizonytalanságot és a társadalmi polarizációt Törökországban. E kritika szerint az AKP a világot vallási blokkokként vizsgálja, és a muszlim világ érdekeit szolgálja a politikája. Az AKP a Török Köztársaság szekuláris jellegének aláásására törekszik, és sikere példaként szolgálhat más iszlamistáknak is a világban. Ezt az egyoldalú, elfogult és keményvonalas ideológiai kritikát fogalmazza meg Daniel Pipes, aki kritikájában odáig megy, hogy az AKP veszélyesebb, mint a saría (Keyman [2009] 6-7. old.).

Szintén erős, ideológiai alapú kritikát hangoztat a két washingtoni török elemző Soner Cagayptay és Zeyno Baran.

Cagayptay kiemeli, hogy a liberális politikai trendek eltűnőben vannak Törökországban, az uniós csatlakozási tárgyalások nagyon lassan haladnak előre, és a török kormány nyugatellenes államokkal tart fenn szoros kapcsolatot (mint például Irán), míg az Izraellel való kapcsolat egyre inkább romlik. Az AKP-kormány alatt a török lakosság szabadságjogai szűkültek, a médiaszabadságot korlátozzák és a nemek közötti

egyenlőségtől egyre távolabb kerül Törökország. Erdoğan Izrael-ellenes nyilatkozatai is hozzájárultak az antiszemitizmus felerősödéséhez Törökországban, és a kicsi, jól integrált zsidó közösséget megfélemlítik Törökországban. A törökországi liberalizmus eróziója az AKP kormányzása alatt elidegeníti Törökországot a Nyugattól Cagaptay szerint. Ha a török külpolitika az iszlám rezsimekkel való szolidaritáson alapul, Ankara nem remélheti, hogy komoly NATO szövetségesnek tartsák (Cagaptay [2009b]). Erdoğan moralista retorikája válasz a török társadalomban végbemenő változásokra: egy független közvélemény-kutatás szerint 2002 és 2007 között 10%-kal nőtt azoknak a száma, akik muszlimnak tartják magukat, és a megkérdezettek 50%-a iszlamistának tartotta magát (Cagaptay [2009a]).

Baran egyetért Cagaptay-jal, és szintén azt állítja, hogy Törökország az AKP-kormány politikájának köszönhetően elfordult a Nyugattól. Az USA-ról pozitív véleménnyel rendelkező törökök száma állandóan csökken, a 2000-ben mért 52%-ról 2008 júniusára 13%-ra csökkent a Pew közvélemény-kutatása szerint. A törökök 70%-a az USA-t „ellenségnek” tartja. Baran szerint egyetlen két demokratikus ország közötti szövetség se él túl ilyen negatív percepciókat, és az USA nem veheti ezentúl készpénznek a Törökországgal való partnerséget. Törökország identitásválságon megy keresztül, és nem biztos, hogy nyugatbarát orientációval fog kijönni belőle. Az AKP 2002. novemberi megválasztása óta rejtett, bujtatott iszlamizáció folyik Törökországban, és egyre veszélyesebb szinteket üt meg a polarizáció a török társadalomban. Baran hangsúlyozza, hogy az AKP aránytalanul csak a konzervatív, vallásos szavazóbázisának a „szabadságait” terjesztette ki elhanyagolva a liberális muszlimok szabadságjogait. A 2001. szeptember 11-i terrortámadások és a 2003-ban kezdődött iraki háború óta a török nemzeti identitásban egyre nagyobb fontosságot kapott az iszlám dimenzió: ma egyre több török van tudatában muszlim identitásának, kultúrájának, és egyre többen először muszlimnak tartják magukat és csak utána töröknek. A változások kiterjednek a külpolitikára is, hiszen az AKP-kormány nagyon szoros kapcsolatot ápol az arab és a muszlim világgal. Baran szerint a hosszú távú kérdés az, hogy Törökország muszlim identitása mennyire kerül konfliktusba nyugati identitásával, amire szerinte nagy az esély a 2001. szeptember 11-e utáni világban, amikor Nyugaton az iszlám vallást egyre inkább fenyegetésként élik meg. Kritizálja Davutoğlu „stratégiai mélység” doktrínáját: ahelyett, hogy Törökország a nyugati szövetség részeként viselkedne a nemzetközi szintén, Davutoğlu Törökországot középre helyezi, ahol megválaszthatja, mikor cselekszik a Nyugattal összhangban, és mikor nem (Baran [2008]).

Az e csoportba tartozó kritikák nem veszik észre, hogy Törökország nagyobb közkeleti aktivitása nem külpolitikai identitásválasztás kontextus nélkül. Keyman szerint az új török külpolitika azokkal a törekvésekkel összhangban alakult ki, amelyek hatékony globális kormányzást kívánnak megvalósítani a bizonytalanság, a forrongás és a kockázat korszakában. Továbbá szakítani kellett a hidegháborús korszak állam és biztonság centrikus, nem kezdeményező, hanem reagáló és kétdimenziós külpolitikájával (Keyman [2009] 7. old.).

A második csoportba tartozó kritikák halványabbak és kevésbé ideológiai alapúak, továbbá elfogadják, hogy az új külpolitikai irányvonal hozhat pozitív eredményeket a régió békéjéért és stabilitásáért illetően. Ennek ellenére azt állítják, hogy Törökország hátat fordított a Nyugatnak és a Kelet felé halad; neo-ottománnak tartják az AKP külpolitikáját, amely primátust ad a vallási alapú kulturális rokonságoknak, hogy kiterjeszthesse befolyási övezetét a régióban. E kritika képviselői szerint az új baráti kapcsolatok kialakításának és a régi jó kapcsolatok újraélesztésének nem szabad sértenie Törökország régi baráti kapcsolatait egyes államokkal, mint például Izraellel, ezenfelül pedig a Nyugattal való kapcsolatot se szabad gyengítenie (Keyman [2009] 8.

old.). Ezt a kritikát képviseli Alon Ben-Meir Közel-Kelet szakértő, aki szerint a külpolitikai napirenden elsőnek kell lennie a török-izraeli kapcsolatok helyreállításának, ami a régió jövőbeli stabilitásának kulcsa, így mindkét félnek mellőznie kell az emocionális retorikát a másikkal szemben (Ben-Meir [2010]).

A kételkedések harmadik formája elfogadja az utóbbi figyelmeztetést, és felteszi a kérdést: általában mennyire realista és fenntartható Törökország kezdeményező és multidimenzionális külpolitikája, és főként jelenlegi kezdeményező részvétele a Közel-Keleten? A kritika szerint Törökország új külpolitikai irányvonala racionális választás, stratégiai gondolkodás és pragmatikus cselekvés, az ország soft powerjének realizálása, ami abból ered, hogy szekuláris, alkotmányos kormányzást valósított meg egy döntően muszlim lakosságú országban. Ez egy értékes forrás és eszköz a külpolitikában párosítva történelmileg elismert geopolitikai erejével. A kritika képviselői, köztük Fuat Keymannal azzal foglalkoznak, hogy a Davutoğlu által képviselt új külpolitikai irányvonal sikere mitől függ, és három tényezőt emelnek ki, amelyek hozzájárulnak a külpolitika fenntarthatóságához és realizmusához: a környezet, a kapacitás és a stratégia tényezőjét (Keyman [2009] 9. old.).

A környezet tényezője arra utal, hogy a már létező, globális körülmények, a „globális forrongás” („global turmoil” Zbigniew Brzezinski szavával élve), a globális biztonsági kihívások, a terrorizmus, a világgazdasági válság és a globális éghajlatváltozás a mai kor alapvető kihívásai, amelyek nagyon komplexek, és hozzájárultak a bizonytalanság érzetének és a biztonság hiányának kialakulásához. Mivel mindegyik kihívás globális természetű, globális megoldásokat igényelnek. A kulcskérdés a közös érdekekkel rendelkező globális közösség létrehozása, hogy elősegítsük a globális együttműködést és párbeszédet, továbbá „megerősített stratégiai partnerségek” formálása, hogy hatékonyan válaszoljunk a globális kihívásokra. Az AKP külpolitikai programja racionális választás, és Törökország várt szerepét szimbolizálja az új globális elképzelésben. Törökország külpolitikája ésszerű kísérlet, hogy kezdeményezze az ország „fokozott stratégiai partnerség” szerepét. A kezdeményező szerep és a multidimenzionalitás jellemzi Törökország külpolitikáját a globalizálódó világban, amellyel Törökország kihasználja a megfelelő környezetet, hogy regionálisan és a világpolitikában is növelje befolyását (Keyman [2009] 9-11. old.).

A kapacitás tényezője fontos abban a tekintetben, hogy Törökország mennyi kapacitással rendelkezik, hogy véghezvigye regionális diplomáciai programját, „megerősített stratégiai partnerségeket” hozzon létre globális szereplőkkel, fokozza a nemzetközi együttműködést, hozzájáruljon a regionális stabilitáshoz, és mindezáltal hatékonyan megbirkózzon a „globális forrongással” (Keyman [2009] 11. old.).

Az utolsó tényező a stratégia azt jelenti, hogy milyen módon tudja Törökország hatékonyá tenni külpolitikáját fenntartható módon. Kétségkívül Törökország külpolitikai választási lehetőségeit nem lehet elválasztani a belső kérdésektől. A külpolitikai siker nagymértékben függ a belpolitikai stabilitástól. A siker csak úgy érhető el a külpolitikában, ha realista döntések születnek, és megvan a belső támogatás is. A külpolitikát támogatja a hazai, konszolidált demokrácia, a belső stabilitás, így az AKP nyitott a kurdok és az aleviták felé, rendezni kívánja a civil szféra és a hadsereg kapcsolatát és az örmény kérdést. Ennek ellenére a török társadalom az utóbbi években egyre inkább polarizálódik politikailag, amihez paradox módon ezek a demokratikus nyitások is hozzájárultak (Keyman [2009] 13-14. old.).

A dolgozat szerzője egyetért Fuat Keyman érvelésével, miszerint az új török külpolitikai irányvonal fenntarthatóságához szükség van az Európai Unióval való szoros kötelékre, mint a külpolitika fő tengelye. Mindenképp hangsúlyt kell helyezni a prioritásra az

általános aktivizmus helyett, hiszen az EU-val való szoros kapcsolat hasznos Törökország számára és kompatibilis Törökország regionális hatalmiságával a „globális forrongás” időszakában. Törökország minél inkább „európaizálódik”, annál inkább tekintenek rá pozitívan a világ többi részén, főként a szomszédos régiókban. Törökország jövője a nyugati világban biztosított a legjobban (Keyman [2009] 15. old.).

5.2. Az új Közel-Kelet politika kialakulásának okai

A török külpolitika nyitása a Közel-Kelet irányába elkerülhetlenné vált Törökország nemzetbiztonsági érdekei, továbbá az Európai Unióval és az Egyesült Államokkal való kapcsolatának természete miatt (Oğuzlu [2008] 3. old.).

Az Európai Unió 2005. október 3-án megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat Törökországgal, ám azok nem haladnak előre zökkenőmentesen. A török kormány és a közvélemény kezdeti erős lelkesedése alább hagyott, amint a török EU-csatlakozás egyre távolabbivá kezdett válni. A csatlakozási kilátások romlottak az EU saját intézményi válsága és a Törökország csatlakozásával az EU szomszédjává váló Közel-Kelet egyre növekvő instabilitása miatt, amellyel az EU biztonsága is romlana (Oğuzlu [2008] 4. old.). Az Unióban megerősödött a Törökország csatlakozását ellenzők tábora, élén Franciaország és Németország jobboldali kormányával, akik nem kívánnak teljes jogú tagságot adni az 1963 óta várakozó Törökországnak. Mindezek együttes hatásaként a török közvélemény egyre kevésbé támogatja az EU-hoz való csatlakozást: a legfrissebb Eurobarometer felmérés szerint a törökök 45%-a tekint pozitívan az EU-ra, ami 3 százalékpontos csökkenést mutat a hat hónappal ezelőtti felméréshez képest. A megkérdezett törökök 50%-a szerint Törökország hasznára válna az EU-csatlakozás, ami 7 százalékpontos csökkenés a korábbi felméréssel összehasonlítva. Az uniós szervekbe vetett bizalom nagyon alacsony Törökországban: csak a megkérdezettek 19%-a bízik az Európai Parlamentben, 40% nem bízik, és csak 18% bízik az Európai Bizottságban, 39% nem bízik (Eurobarometer felmérés, Hürriyet).

Davutoğlu „zéró probléma politikája” stabilitást kíván teremteni a kaotikus Közel-Keleten, hogy a török csatlakozás ellenzői többé ne tudjanak arra hivatkozni, hogy Törökország csatlakozásával az EU az egyre instabilabb Közel-Kelet szomszédjává válna. Ezért Törökország megerősítette törekvéseit, hogy hozzájáruljon a stabil környezet kialakításához a Közel-Kelet térségében (Oğuzlu [2008] 4. old.). Emellett jelzi az Uniónak, hogy Törökország csatlakozásával sokkal komolyabb globális szereplővé válhat az EU, és kiterjesztheti befolyását a szomszédos régióvá váló Közel-Kelet térségére is. A török csatlakozás segítene az Uniónak a saját muszlim bevándorló közössége kezelésében. Törökország Európa energiaellátása szempontjából egyre fontosabbá válik, mivel az Unió csökkenteni kívánja az orosz energiahordozóktól való függőségét, és ezt úgy teheti meg, hogy a kaszpi-tengeri régió és Közép-Ázsia energiaforrásait (főként kőolajat és földgázt) Törökországon keresztül szállítják Európába. Törökország emellett rendkívül fontos az illegális ember,- és drogkereskedelemmel való sikeres szembeszálláshoz (Oğuzlu [2008] 11-12. old.). Tehát Törökország nem fordult el a Nyugattól, nem tett le az Unióhoz való csatlakozásról, hanem az továbbra is az elsődleges külpolitikai prioritás. Törökország új, aktív Közel-Kelet politikája kiegészítő jellegű az EU régióbeli politikájával, és nagyon hasonlít a Közösség Közel-Kelet politikájára. Törökország és az EU együtt erősebb, mint ha külön-külön lépnének fel a Közel-Keleten (Aras-Bicakci [2006] 378-379. old.). Davutoğlu az EU-t nem egy olyan intézménynek látja, amely megerősíti Törökország

nyugati, európai identitását, hanem egy eszköznek, amely hozzájárul Törökország globális hatalmához (Oğuzlu [2008] 11. old.).

A Közel-Kelet felé való nyitás másik oka, hogy Irak 2003-as megtámadása óta megváltozott a közel-keleti hatalmi egyensúly. Az amerikai és a török érdekek nem mindig konvergálnak, elég csak az eltérő Irán-politikára, Szíria-politikára gondolni és arra, hogy az USA nem támogatta eléggé Törökországot a PKK elleni harcában. A Bush-kormányzat alatt megromlott Törökország kapcsolata az Egyesült Államokkal, ami hozzájárult ahhoz, hogy az Erdoğan-kormányzat külpolitikai nyitást hajtott végre nemcsak a Közel-Kelet, hanem az egész harmadik világ felé (Lesser [2009d] 2. old.). A Közel-Kelet régiójából egyre inkább fenyegetések érik a török biztonsági érdekeket, és a legfőbb fenyegetést az iraki káosz jelenti. Irak elgyengülése hozzájárult Irán regionális befolyásának növekedéséhez (Oğuzlu [2008] 14-15. old.). Irán, mint Törökország regionális versenytársa jelenik meg, ám a legkomolyabb biztonsági kihívást Irak esetleges dezintegrációja jelenti Törökország számára, ami együtt járhat az önálló Kurdisztán létrejöttével. Törökország biztonság percepcióját e közel-keleti politikai fejlemények jelentősen rontották, ami arra ösztönözte Ankarát, hogy jobban részt vegyen a Közel-Kelet problémáinak megoldásában kezdeményező külpolitikájával.

A neokonzervatívok által irányított amerikai külpolitikát lefoglalta az afganisztáni és az iraki háború, miközben a regionális hatalmi egyensúly felbomlott, hatalmi vákuum keletkezett, ami lehetővé tette a gazdaságilag és politikailag felemelkedő Törökország áttörését. Ha az egyszerre két háborút vívó USA rendezi a háborús konfliktusokat, minden valószínűséggel új stratégiát dolgoz ki a rohamos mértékben fejlődő országok feltartóztatására, és ahogy korábban sem, most sem fogja tolerálni Törökország meghatározó regionális szerepét (Shafiq [2009]).

Törökország regionális hatalommá válása nagymértékben hozzájárult a nagyobb önállósághoz a külpolitikai választásokat illetően, így a megerősödő Törökországnak nagyobb mozgástérre lett szüksége. A Közel-Kelet, mint potenciális befolyási övezet tárult Törökország elé, ahol ráadásul előnye származik a vallási és kulturális rokonságból. A térségben az Egyesült Államok reputációja nagyon megromlott a közvélemény szemében, már nem tud erőteljes befolyást gyakorolni a régióra, az EU politikája pedig nem hatékony a Közel-Kelet térségében. Ezt a hatalmi űrt betöltheti az új regionális hatalom, Törökország. Törökország, mint új, felbukkanó hatalom a nemzetközi politika legforrongóbb zónájában rendelkezik azzal a potenciállal, hogy meg tudja változtatni a regionális egyensúlyt a Közel-Keleten, ahol két konfrontálódó pólus van: Irán és Izrael. Törökország képes arra, hogy áthelyezze az iráni befolyási szférát soft power megközelítésével, és Irán ellenpólusává válhat a régióban (Çandar [2009b] 8-9. old.).

Az AKP-kormány retorikája a „Közel-Kelet a közel-keletieké” elképzelést részesíti előnyben, ami nem fér össze az USA erősebb közel-keleti vezető szerepével, de összhangban van az új török külpolitikai aktivizmussal, és azzal a törekvéssel, hogy Törökország közvetítői szerepet vállaljon a Közel-Kelet konfliktusban álló országai között (Lesser [2009d] 2. old.). Az Erdoğan-kormányzat ki akarja zárni a további amerikai beavatkozást a közel-keleti ügyekbe, és e cél elérése érdekében felhívja Törökország szomszédainak a figyelmét, hogy saját maguk vállalják a szükséges politikai és gazdasági reformok véghezvitelét, vagy „mások” (azaz az Egyesült Államok) úgy fogják őket véghezvinni, hogy beavatkoznak a közel-keleti országok belügyeibe (Murinson [2006] 953. old.).

Törökország nyitása a Közel-Kelet felé összefüggésben áll az ország saját identitásválságával. A jövő kérdése az, hogy a török külpolitika fokozottabb figyelme az

országtól délre és keletre fekvő országok iránt lehetővé teszi vagy bezárja a más irányban lévő lehetőségeket (Lesser [2009d] 3. old.).

Az AKP-kormány alatt a külpolitika alakításában a közvélemény is jelentős szerepet kapott, amely egyre negatívabb véleménnyel rendelkezik a Nyugatról, de főként az USA-ról és Izraelettől. Erdoğan miniszterelnök engedett a török közvélemény nyomásának, és igen emocionális, moralista retorikát ütött meg felszólalva Gáza ügyében, szolidaritást kifejezve a palesztinok iránt. A centrista AKP a muszlim világ felé való nyitásával szavazóbázisát kívánja szélesíteni.

Végül Törökország növekvő gazdasági ereje (a tizenötödik legnagyobb gazdaság a világon és a hetedik legnagyobb Európában) meghozta a G20-csoport tagságot. A török gazdaság tartós növekedéséhez elengedhetetlen a regionális stabilitás és béke (Çandar [2009b] 9. old.). Törökország számára nagy gazdasági hasznot jelent a közel-keleti nagy regionális piacok elérhetősége, a kereskedelem volumenének növekedése, a régió gazdaságának felvirágzása, melyet a közel-keleti országokkal kötött szabadkereskedelmi és vízummentességi megállapodásokkal tovább generál a török kormány.

5.3. Davutoğlu Közel-Kelet politikájának értékelése

Davutoğlu szerint Törökország továbbra is az euroatlanti szövetség tagja, csak regionális hatalmiságához híven rendelkezik egy bizonyos fokú autonómiával külpolitikai döntéseiben. A török külpolitika prioritása továbbra is az Európai Unióhoz való csatlakozás, de Törökország nem várhat tétlenül, amíg az álom valóra válik, így határaitól minden irányban dinamikus, kezdeményező külpolitikát kell folytatnia, és be kell bizonyítania az Uniónak, hogy jól járna a török csatlakozással.

Az új Közel-Kelet politika egy realista és pragmatikus döntés a jelenlegi, iraki háború utáni nemzetközi környezetben. Törökország közel-keleti szerepét növelheti az a tény, hogy Obama amerikai elnök próbál nyitni a muszlim világ felé, és újrarápítani a muszlim világ és az Egyesült Államok közti kapcsolatokat, amihez Törökország segítséget nyújthat (ezt támasztja alá Obama 2009. áprilisi törökországi látogatása is).

Az új török külpolitikának jó néhány alternatívája van, így a Nyugat számára nagyon fontosnak kell lennie, hogy Törökországot tartósan az EU-csatlakozással Európához kössék, és az USA is elismerje Törökország hozzájárulását a régió stabilitásához. Törökország másik alternatíváját képviselik „Eurázsia támogatói”, akik nem kívánnak csatlakozni az EU-hoz, de az USA-val való kapcsolatot megtartanak, és Oroszország és Irán felé fordulnának. Némelyek a NATO-ból való kilépést is szorgalmazzák (Özel [2009b]). Az AKP-kormány elnyomja ezeket a hangokat, így Törökország atlanti orientációját és európai uniós csatlakozási aspirációját egyelőre nem fenyegetik.

Davutoğlu szerint az új Közel-Kelet politika nem jelenti azt, hogy Törökország elfordult volna a Nyugattól és Kelet felé mozdult volna el, hanem a két politika komplementer jellegű és egymással kompatibilisek. Törökország kapcsolata az USA-val, a NATO-val és az EU-val összeegyeztethető, és nem mond ellent az Oroszországgal, Kínával és a közel-keleti országokkal való jó kapcsolatnak (Davutoğlu [2008b]).

Konklúzió

A dolgozat hipotézise beigazolódott: az AKP-kormány arra törekszik, hogy Davutoğlu külpolitikai koncepcióját megvalósítsa a gyakorlatban az egyes közel-keleti országokkal való kapcsolatrendszerben és az egész világpolitikára nézve. Az elképzelés implementálása vegyes sikerrel járt az egyes közel-keleti országokkal való török kapcsolatban, ami nem jelenti azt, hogy a megvalósításra való akarat nincs meg az Erdoğan-kormányzatban. A „zéró probléma politika” gyakorlatba való átültetésének szinte tökéletes példája a Szíriával való kapcsolat. Még kérdéses a kimenetele a török-örmény közeledési kísérletnek, de ha a jegyzőkönyveket ratifikálja a két parlament, s annak megfelelően cselekednek a felek, az Örményországgal való kapcsolat a második bizonyítéka lesz a Davutoğlu által képviselt külpolitikai irányvonal sikerességének. Az Izraellel való kapcsolat az egyetlen kivétel, ahol a „zéró probléma politikát” nem sikerült eddig megvalósítani, de törekednek a kapcsolatok visszatérésére a szokásos vágányra.

Szíria ösellségből közeli baráttá vált a török külpolitikában, amely mutatja a török külpolitikai vezetés hajlandóságát, határozottságát az 1990-es évek politikai irányvonalával és a „Sévres-szindrómával” való szakításra és a kapcsolatok új mederbe terelésére.

Törökország Izraellel való kapcsolata a 2000-es években ismét olyan hullámmó, törékeny viszonyra vált, mint a hidegháború éveiben. A bilaterális kapcsolatok hangneme nagyban befolyásolja Izrael viszonyulása a palesztin kérdéshez és katonai hadműveletei a megszállt területeken (Ulutaş [2010] 5. old.). A két ország kapcsolatára rányomta bélyegét a zsidó állam Törökországgal kapcsolatos politikáját meghatározó „Davos-szindróma”, amely több tényezőt foglal magában: Izrael kezdeti sokkját a davosi eset után, Törökországba vetett megtört bizalmát, további izolációját a térségben és azt az érzését, hogy a nemzetközi közösség egyre kritikusabb a palesztinokkal kapcsolatos politikáját illetően (Ulutaş [2010] 7. old.). A kapcsolatok normalizálására tett kísérletek a kapcsolatot ért károk mérséklésére rövidtávon nem jelentenek gyors visszatérést a korábbi szoros kötelékekhez, hiszen a kölcsönös bizalom nehezen áll helyre.

A grúz-orosz háború és annak következtében a regionális hatalmi egyensúly megváltozása lendületet adott az új kaukázusi rend kialakításának, ami a gazdasági interdependencián, politikai együttműködésen, regionális stabilitáson és prosperitáson alapul a Realpolitik jegyében (Aras-Özbay [2008] 5. old.). A török-örmény megbékélési folyamat sikeres kimenetele növelheti Törökország nemzetközi presztízsét, hozzájárulhat a Kaukázus békéjének és stabilitásának megteremtéséhez és a „zéró probléma politika” gyakorlati megvalósításához, miközben a regionális hatalmi egyensúlyt Törökország javára mozdítaná el. Törökország és Örményország közeledésének hátterében egyrészt Törökország politikai és társadalmi átalakulása

húzódik meg az EU-csatlakozás aspirációjának tükrében, másrészt Örményország azon törekvése, hogy csökkentse politikai és gazdasági elszigeteltségét a térségben.

Törökország vitális érdeke energiastratégiájának sikeres megvalósítása szempontjából, hogy a közel-keleti, kaukázusi és közép-ázsiai energiahordozókban gazdag országok szorosan együttműködjenek a tranzitország szerepre áhító Törökországgal és stabilitásuk biztosítva legyen.

Törökország már nem biztonsági fenyegetésként tekint az észak-iraki kurd autonóm területre, nem engedi, hogy kapcsolata az iraki kurdokkal a PKK „foglya” legyen, hanem „önvizsgálatot” tart, és a PKK terrorizmusának az okát otthon kívánja orvosolni a kurdok politikai és kulturális jogainak kiszélesítésével. Együttműködés jött létre az iraki kurdok és a török vezetés között a PKK elleni harcban, és az iraki kurdok támogatják az AKP-kormány kurdok felé való nyitását. Törökország rendezi belpolitikai problémáit, elismerést szerez ezzel a nemzetközi közösségtől egyre nagyobb presztízstelve szert és tágítva mozgásterét a külpolitikában.

A romló, bizonytalan török-izraeli kapcsolatok, a török közvetítés folytatásának kérdésessége az izraeli-szíriai béketárgyalásokon, a nagyobb külpolitikai aktivizmus a Közel-Keleten, a javuló török-iráni és török-szíriai kapcsolatok, a Hamasszal kapcsolatos eltérő politika, a török kormánypárt egyes tagjainak iszlamista múltja is hozzájárult annak a percepciónak a kialakulásához, hogy Törökország elfordult a Nyugattól. A dolgozat ennek ellenkezője mellett érvelt a regionális hatalmi egyensúly megváltozásának, a Közel-Kelet destabilitásának, a nagyobb számú Közel-Keletről jövő biztonsági fenyegetéseknek a kiemelésével, amelyek nagyobb külpolitikai aktivitást követelnek meg a török külpolitikai vezetéstől a Közel-Keleten.

Abdullah Gül török köztársasági elnök szavaival élve Törökország „egyidőben minden irányba mozdul, Kelet és Nyugat, Észak és Dél felé. A fontos az, hogy az értékei milyen irányba haladnak”. Azok iránya pedig a demokratikus értékek, a jogállamiság, az emberi jogok tisztelete, a transzparencia, a nemek közötti egyenlőség és a működő piacgazdaság (Çandar [2009b] 5. old.).

A dolgozat terjedelmi korlátai miatt nem tudott kitérni Törökország Irakkal és Iránnal való kapcsolatára, ahol a „zéró probléma politika” szintén megvalósult. Irak esetében a török külpolitika az ország területi integritása mellett áll ki, érdeke a stabilitás és a béke megteremtése, amely egyben török gazdasági érdek is, továbbá egyenlő távolságot tart az iraki kurdoktól, türkménektől, araboktól és rendszeres dialógust folytat velük és az Irakkal szomszédos országokkal. Iránnal, mint szomszédos országgal a török kormány fontosnak tartja a baráti viszony megtartását, a gazdasági együttműködést. Az iráni atomprogramot illetően Törökország közvetít a nyugati hatalmak és Irán között a kérdés tárgyalásos, békés megoldása érdekében, az USA-val ellentétben nem támogatja az Irán elleni szankciókat vagy a katonai fellépést, hiszen annak az egész Közel-Keletre nézve (beleértve Törökországot) negatív következményei lehetnek.

Zbigniew Brzezinski 1997-ben kiadott „A nagy sakktábla” című könyvében Törökország „geostratégiai játékosként” jelenik meg, és egyben „geopolitikai pilléreként”, amelynek belpolitikai helyzete kritikus fontosságú az egész régió sorsát illetően. Brzezinski megemlíti, hogy Törökországnak komoly regionális ambíciói vannak és tudatában van történelmi jelentőségének (Keyman [2009] 3. old.). Az AKP-kormány hatalomra jutása óta beigazolódni látszik Brzezinski kilencvenes évek végi meglátása.

Új külpolitikai paradigma honosodott meg a török külpolitikában, mely jobban tudatában van az ország geopolitikai, gazdasági, demográfiai, kulturális sajátosságainak,

melyekből előnyt kovácsol magának a nemzetközi politikában. Törökország új szint hozott a közel-keleti politikába dinamikus, kezdeményező külpolitikájával, és reményt adhat a térségnek a békére és a gazdasági felzárkózásra.

Irodalomjegyzék

Könyvek

- Ahmad, Feroz (2003): *Turkey: The Quest for Identity*. Oneworld, Oxford
- Altunışık, Meliha Benli – Tür, Özlem (2005): *Turkey Challenges of Continuity and Change*. Routledge, New York, NY
- Brzezinski, Zbigniew Kazimierz (1997): *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. Basic Books, New York, NY
- Larrabee, F. Stephen – Lesser, Ian O. (2003): *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*. Rand, Santa Monica, CA
- Rubin, Barry M. – Kirişçi, Kemal (2001): *Turkey in World Politics: an Emerging Multiregional Power*. Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers, London

Folyóiratok

- Altunışık, Meliha Benli (2000): The Turkish-Israeli Rapprochement in the Post-Cold War Era. *Middle Eastern Studies*, 2000. április, 36. évf., 2. szám, 172-191. old.
- Ankara Papers* (2003): Common Issues Affecting Turkey's Relations with Iraq, Iran, and Syria. 8. évf., 1. szám, 48-70. old.
- Aras, Bülent (1998): Post-Cold War Realities: Israel's Strategy in Azerbaijan and Central Asia. *Middle East Policy*, 1998. január, 5. évf., 4. szám, 68-81. old.
- Aras, Bülent (2000): Turkish-Israeli-Iranian Relations in the Nineties: Impact on the Middle East. *Middle East Policy*, 2000. június, 7. évf., 3. szám, 151-164. old.
- Aras, Bülent (2001): Turkish Foreign Policy Towards Iran: Ideology and Foreign Policy in Flux. *Journal of Third World Studies*, 2001 tavasz, 18. évf., 1. szám, 105-124. old.
- Aras, Bülent (2002): Academic Perceptions of Turkish-Israeli Relations. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2002 tavasz, 1. évf., 1. szám, 1-17. old.
- Aras, Bülent – Bicakci, Salih (2006): Europe, Turkey and the Middle East: Is Harmonisation Possible? *East European Quarterly*, 2006. szeptember, 40. évf., 3. szám, 367-381. old.
- Aras, Bülent – Köni, Hasan (2002): Turkish-Syrian Relations Revisited. *Arab Studies Quarterly*, 2002 ősz, 24. évf., 4. szám, 47-60. old.

- Aras, Bülent – Polat, Rabia Karakaya (2007): Turkey and the Middle East: Frontiers of the New Geographic Imagination. *Australian Journal of International Affairs*, 2007. december, 61. évf., 4. szám, 471-488. old.
- Aras, Bülent – Polat, Rabia Karakaya (2008): From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran. *Security Dialogue*, 2008. október, 39. évf., 5. szám, 495-515. old.
- Aras, Bülent (2009a): Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy. *Insight Turkey*, 2009. július-szeptember, 11. évf., 3. szám, 127-142. old.
- Aras, Bülent (2009b): Turkey's Rise in the Greater Middle East: Peace-building in the Periphery. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2009. március, 11. évf., 1. szám, 29-41. old.
- Aytürk, İlker (2009): Between Crises and Cooperation: the Future of Turkish-Israeli Relations. *Insight Turkey*, 2009. április, 11. évf., 2. szám, 57-74. old.
- Bacık, Gökhan (2001): The Limits of an Alliance: Turkish-Israeli Relations Revisited. *Arab Studies Quarterly*, 2001 nyár, 23. évf., 3. szám, 49-63. old.
- Bacık, Gökhan (2009): Turkish-Israeli Relations after Davos: a View from Turkey. *Insight Turkey*, 2009. április, 11. évf., 2. szám, 31-41. old.
- Baran, Zeyno (2008): Turkey: Partnership on the Brink. *The Journal of International Security Affairs*, 2008 ősze, 15. szám
<http://www.securityaffairs.org/issues/2008/15/baran.php> (lekérdezve: 2009. december 2.)
- Bengio, Ofra (2009): Altercating Interests and Orientations between Israel and Turkey: a View from Israel. *Insight Turkey*, 2009. április, 11. évf., 2. szám, 43-55. old.
- Bonab, Rahman G. (2009): Turkey's Emerging Role as a Mediator on Iran's Nuclear Activities. *Insight Turkey*, 2009. július-szeptember, 11. évf., 3. szám, 161-175. old.
- Bölme, Selin M. (2009): Charting Turkish Diplomacy in the Gaza Conflict. *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 23-31. old.
- Cagaptay, Soner (2009a): Is Turkey Leaving the West? *Foreign Affairs*, 2009. október 26. <http://www.foreignaffairs.com/articles/65634/soner-cagaptay/is-turkey-leaving-the-west> (lekérdezve: 2009. december 3.)
- Çandar, Cengiz (2009a): The Kurdish Question: The Reasons and Fortunes of the 'Opening'. *Insight Turkey*, 2009. október-december, 11. évf., 4. szám, 13-19. old.
- Davutoğlu, Ahmet (2008a): Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*, 2008. január-március, 10. évf., 1. szám, 77-96. old.
http://www.insightturkey.com/Insight_Turkey_10_1_A_Davutoglu.pdf (lekérdezve: 2009. december 2.)
- Devrim, Deniz – Schulz, Evelina (2009): The Caucasus: Which Role for Turkey in the European Neighborhood? *Insight Turkey*, 2009. július-szeptember, 11. évf., 3. szám, 177-193. old.
- Garfinkle, Adam (1998): A Kurd's Way. *New Republic*, 1998. december 28., 219. évf., 26. szám, 18-20. old.
- Gordon, Philip - Taşpınar, Ömer (2006): Turkey on the Brink. *The Washington Quarterly*, 2006 nyár, 29. évf., 3. szám, 57-70. old.

- Görgülü, Aybars (2009): Towards a Turkish-Armenian Rapprochement? *Insight Turkey*, 2009. április, 11. évf., 2. szám, 19-29. old.
- Hale, William (2009): Turkey and the Middle East in the 'New Era'. *Insight Turkey*, 2009. július-szeptember, 11. évf., 3. szám, 143-159. old.
- Inbar, Efraim (2009): Israeli-Turkish Tensions and Beyond. *Turkish Policy Quarterly*, 2009 ősz, 8. évf., 3. szám http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2009-03-tpq/EFRAIM_INBAR.pdf (lekérdezve: 2010. február 13.)
- Iskandaryan, Alexander (2009): Armenian-Turkish Rapprochement: Timing Matters. *Insight Turkey*, 2009. július-szeptember, 11. évf., 3. szám, 37-44. old.
- Kalın, İbrahim (2009): Debating Turkey in the Middle East: the Dawn of a New Geopolitical Imagination? *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 83-96. old.
- Kardas, Şaban (2008): Turkey under the Justice and Development Party: Between Transformation of 'Islamism' and Democratic Consolidation? *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 2008 nyár, 17. évf., 2. szám, 175-187. old.
- Kibaroglu, Mustafa – Caglar, Baris (2008): Implications of a Nuclear Iran for Turkey. *Middle East Policy*, 2008. tél, 15. évf., 4. szám, 59- 80. old.
- Larrabee, F. Stephen (2007): Turkey Rediscovered the Middle East. *Foreign Affairs*, 2007. július-augusztus
- Murinson, Alexander (2006): The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy. *Middle Eastern Studies*, 2006. november, 42. évf., 6. szám, 945-964. old.
- Nouredine, Mohammed (2009): Arab-Turkish Cooperation in the New Era. *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 43-51. old.
- Nagyné Rózsa Erzsébet (2007): Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. *Külügyi Szemle*, 2007. 2-3. szám http://www.kulugyiintezet.hu/kszpdf/2007_02/KSZ_2007-02_N_Rozsa_Irak_Kozel_Kelet.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)
- Oğuzlu, Tarık (2007): Soft Power in Turkish Foreign Policy. *Australian Journal of International Affairs*, 2007. március, 61. évf., 1. szám, 81-97. old.
- Oğuzlu, Tarık (2008): Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West? *Turkish Studies*, 2008. március, 9. évf., 1. szám, 3-20. old.
- Olson, Robert (2002a): Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and the Kurds. *Middle East Policy*, 2002. június, 9. évf., 2. szám, 111-129. old.
- Olson, Robert (2002b): The 'Azeri' Question and Turkey-Iran Relations, 2000-2002. *Nationalism & Ethnic Politics*, 2002 tél, 8. évf., 4. szám, 61-85. old.
- Özhan, Taha – Ete, Hatem (2009): A New Agenda for the Kurdish Question. *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 97-114. old.
- Robins, Philip (2007): Turkish Foreign Policy Since 2002: between a 'post-Islamist' government and a Kemalist State. *International Affairs*, 2007. március, 83. évf., 2. szám, 289-304. old.
- Sezgin, Yüksel (2002): The October 1998 Crisis in Turkish-Syrian Relations: A Prospect Theory Approach. *Turkish Studies*, 2002 ősz, 3. évf., 2. szám, 44-68. old.
- Shafiq, Mounir (2009): Turkey's Justice and Development Party through Arab Eyes. *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 33-41. old.

- Taşpınar, Ömer (2007): The Old Turks' Revolt. *Foreign Affairs*, 2007. november-december, 86. évf., 6. szám, 114-130. old.
- Taşpınar, Ömer (2009): Obama's Turkey Policy: Bringing Credibility to 'Strategic Partnership'. *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 13-21. old.
- Uslu, Nasuh (2003): The Russian, Caucasian and Central Asian Aspects of Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Period. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2003. ősz-tél, 2. évf., 3-4. szám, 164-187. old.
- Walker, W. Joshua (2007): Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine. *Insight Turkey*, 2007. július, 9. évf., 3. szám
- Yükleyen, Ahmet (2009): Compatibility of 'Islam' and 'Europe': Turkey's EU Accession. *Insight Turkey*, 2009. január, 11. évf., 1. szám, 115-131. old.

Tanulmányok

- Akçakoca, Amanda (2009): *Turkish Foreign Policy – Between East and West?* European Policy Centre, Brüsszel, 2009. október
http://www.epc.eu/TEWN/pdf/686290973_Turkish%20foreign%20policy.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Aras, Bülent (2008a): *Turkish Policy Toward Central Asia*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. április, 12. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_12_Bulent_Aras.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Aras, Bülent (2008b): *Turkey between Syria and Israel: Turkey's Rising Soft Power*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. május, 15. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_15_Bulent_Aras.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Aras, Bülent – Özbay, Fatih (2008): *Turkish – Armenian Relations: Will Football Diplomacy Work?* SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. szeptember, 24. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_24_Bulent_Aras_Fatih_Ozbay.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Aras, Bülent (2009c): *Turkey and the Palestinian Question*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. január, 27. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_27_Bulent_Aras_Turkey_and_the_Palestinian_Question.pdf (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Aras, Bülent – İşeri, Emre (2009): *The Nabucco Natural Gas Pipeline: From Opera to Reality*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. július, 34. szám
http://www.setav.org/document/SETA_Policy_Brief_No_34_Bulent_Aras_Emre_Iseri_The_Nabucco_Natural_Gas_Pipeline_From_Opera_to_Reality.pdf (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Aşkın, Cevdet (2009): *Some Recommendations Concerning the Role Played by the Kurdistan Regional Government in Solving the PKK/Kurdish Problem*. Global Political Trends Center, Isztambul, 2009. január 9.

- http://www.gpotcenter.org/dosyalar/kurdish_question_cevdetaskin.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Bölme, Selin M. (2007): *From Ankara to Annapolis: Turkey and the Middle East Peace Process*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2007. december, 5. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_5_Selin_Bolme.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Çandar, Cengiz (2009b): *Turkey's 'Soft Power' Strategy: A New Vision for a Multi-Polar World*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. december, 38. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_38_Turkeys_Soft_Power_Strategy_Candar.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)
- Eralp, Yalim (2009a): *Iran, the Bomb and Turkey*. Global Political Trends Center, Isztambul, 2009. október 5. http://www.gpotcenter.org/dosyalar/iran_the_bomb.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Eralp, Yalim (2009b): *The Kurdish Question: The Process and the Grave Mistakes by the Governments*. Global Political Trends Center, Isztambul, 2009. október
http://www.gpotcenter.org/dosyalar/kurdish_questionYalim.pdf (lekérdezve: 2010. február 13.)
- Göksel, Nigar (2009a): *A Brave New World for Turkey and Armenia?* The German Marshall Fund of the United States, 2009. október 1.
http://www.gmfus.org//doc/Nigar_Turkey_Analysis_1009_Final2.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Göksel, Nigar (2009b): *Turkey and Azerbaijan: Passion, Principle, or Pragmatism?* The German Marshall Fund of the United States, 2009. június 4.
http://www.gmfus.org//doc/Nigar_Turkey_Analysis_0609_final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Göksel, Nigar (2009c): *Turkey and Armenia: Adjusting Expectations*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. május 18.
http://www.gmfus.org//doc/Nigar_Turkey_Analysis_0509_final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Göksel, Nigar (2009d): *Rhetoric and Reality: Turkish Politics Inside and Out*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. július 30.
http://www.gmfus.org//doc/Nigar_Turkey_Analysis_0709_Final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Görener, Aylin Ş. (2008): *Turkey and Northern Iraq on the Course of Rapprochement*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. június, 17. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_17_Aylin_Gorener.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Görgülü, Aybars (2008): *Turkey-Armenia Relations: A Vicious Circle*. TESEV Turkish Economic and Social Studies Foundation, 2008. május 15.
http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/ERM/Turkey-Armenia%20Relations%20A%20Vicious%20Circle.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)

- Görgülü, Aybars – Gündoğar, Sabiha Senyücel – Iskandaryan, Alexander – Minasyan, Sergey (2009): *Turkey-Armenia Dialogue Series: Breaking the Vicious Circle*. TESEV Turkish Economic and Social Studies Foundation, 2009. április
http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/ERM/TESEV-CI%20Turkey%20Armenia%20Rapor.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Güngör, Nasuhi (2008): *Ahmedinejad's Visit to Turkey: Two Neighbors Oscillate between Threat and Friendship*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. szeptember, 23. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_23_Nasuhi_Gungor.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Karasar, Hasan Ali (2008): *Saakashvili Pulled the Trigger: Turkey between Russia and Georgia*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. augusztus, 20. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_20_Hasan_Ali_Karasar.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Keyman, E. Fuat (2009): *Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. december, 39. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_39_Turkish_Foreign_Policy_in_the_Era_of_Global_Turmoil_Keyman.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)
- Kirişçi, Kemal (2006): *Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times*. European Union Institute for Security Studies (EUISS) Chaillot Paper, 92. szám, 2006. szeptember
<http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp092.pdf> (lekérdezve: 2010. január 26.)
- Lesser, Ian O. (2009a): *The Obama Visit and After: Changing Style and Substance in U.S.-Turkish Relations*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. április
http://www.gmfus.org//doc/Lesser_OnTurkey_ObamaVisit_0409_final.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Lesser, Ian O. (2009b): *Russia, Europe, Iran: Three Grand Strategic Issues in U.S.-Turkish Relations*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. június 19.
http://www.gmfus.org//doc/Lesser_OnTurkey_0609.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Lesser, Ian O. (2009c): *Decoding the Erdoğan Visit*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. december 15.
http://www.gmfus.org//doc/Lesser_OnTurkey_1215_Final.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)
- Lesser, Ian O. (2009d): *The New Turkish Lexicon*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. november 3.
http://www.gmfus.org//doc/Lesser_OnTurkey_1109_final.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)
- Moubayed, Sami (2008): *Turkish-Syrian Relations: The Erdoğan Legacy*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. október, 25. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_25_Sami_Moubayed.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Oğuzlu, Tarık (2009): *The Hillary Clinton Impact on Turkish-American Relations*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. január, 30. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_30_Tarik_Oguzlu_The_Hillary_Cl

- [inton_Impact_on_Turkish_American_Relations.pdf](#) (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Özel, Soli (2009a): *Beyond Davos*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. február 18.
http://www.gmfus.org/doc/Soli_Analysis_Turkey_021709_Final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Özel, Soli (2009b): *The Back and Forth of Turkey's „Westernness”*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. február 18.
http://www.gmfus.org/doc/Soli_Analysis_Turkey_0209_Final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Özel, Soli (2009c): *Divining Davutoğlu: Turkey's Foreign Policy Under New Leadership*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. június 4.
http://www.gmfus.org/doc/Soli_Analysis_Turkey_0609_Final_new.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Özel, Soli (2009d): *Kurdish Opening: Onto the Second Round*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. december 23.
http://www.gmfus.org/doc/Soli_Analysis_Turkey_1209_Final.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)
- Poyraz, Serdar (2009): *Turkish-Iranian Relations: A Wider Perspective*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. november, 37. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_37_Turkish_Iranian_Relations_A_Wider_Perspective.pdf (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Ulutaş, Ufuk (2009a): *The 2009 Israeli Elections and Turkish-Israeli Relations*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. február, 31. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_31_Ufuk_Ulutas_The_2009_Israeli_Elections_and_Turkish_Israeli_Relations.pdf (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Ulutaş, Ufuk (2009b): *Reclaiming Israeli-Syrian Talks*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Report, 2009. október, 2. szám
http://www.setav.org/document/SETA_Policy_Report_2_Reclaiming_Israeli_Syrian_Talks_Ufuk_Ulutas.pdf (lekérdezve: 2009. november 30.)
- Ulutaş, Ufuk (2010): *Turkey-Israel: A Fluctuating Alliance*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2010. január, 42. szám
http://www.setav.org/document/SETA_Policy_Brief_42_Turkey_Israel_A_Fluctuating_Alliance_Ufuk_Ulutas.pdf (lekérdezve: 2010. február 13.)
- Uygur, Hakkı (2008): *Iran's Nuclear Ambitions and Turkey*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. február, 7. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_7_Hakki_Uygur.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Walker, W. Joshua (2009): *Turkey's Changing Internal and International Dynamics: From 'Where' to 'What'*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2009. december, 40. szám
http://www.setav.org/document/SETA_Policy_Brief_40_Turkeys_Changing_Dynamics_J_Walker.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)

- Yazar, Yusuf – Erkaya, Hasan Hüseyin (2008): *Turkey: Energy Status and Expectations*. SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, 2008. január, 6. szám
http://www.setav.org/document/Policy_Brief_No_6_Yusuf_Yazar.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009a): *Turkey after Davos: Risks, Opportunities, and an Unpredictable Prime Minister*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. február 13.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_021209_final.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009b): *Turkey and Armenia: Soccer Diplomacy Shifting Rules are Creating a Zero-Sum Game*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. augusztus 31.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_0809_FINAL3.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009c): *Turkey's Kurds: Toward a Solution?* The German Marshall Fund of the United States, 2009. június 4.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_0609_final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009d): *Turkey and Armenia*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. április 17.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_0409_Armenia.pdf
 (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009e): *After Gaza: Rising anti-Semitism in Turkey?* The German Marshall Fund of the United States, 2009. január 29.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_0209_Final.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009f): *Turkey and Obama: A Golden Age in Turkish U.S. Ties?* The German Marshall Fund of the United States, 2009. március 18.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey031909.pdf (lekérdezve: 2009. november 21.)
- Zaman, Amberin (2009g): *Turkey's Kurdish Gambit: The Road to Peace*. The German Marshall Fund of the United States, 2009. november 13.
http://www.gmfus.org/doc/Amberin_Analysis_Turkey_1109_Final.pdf (lekérdezve: 2010. január 17.)

Dokumentumok

- Az AK Parti, a török kormánypárt programja (2007):
<http://eng.akparti.org.tr/english/partyprogramme.html#6> (lekérdezve: 2009. december 2.)
- Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations between the Republic of Turkey and the Republic of Armenia, Protocol on the Development of Relations between the Republic of Turkey and the Republic of Armenia, Zürich, 2009. október 10.
<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/t%C3%BCrkiye-ermenistan-ingilizce.pdf> (lekérdezve: 2009. november 21.)

Turkey's Energy Strategy, a Török Köztársaság Külügyminisztériuma, 2009. január
<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkey%27s%20Energy%20Strategy%20%28Ocak%202009%29.pdf> (lekérdezve: 2010. március 1.)

Napilapok, hetilapok

- „After Diplomatic Crisis, Turkey, Israel to Test Relations with Minister's Visit”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 14.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=ankara-accepts-apology-another-key-test-is-barak8217s-visit-2010-01-14> (lekérdezve: 2010. január 14.)
- „Barak's Remarks Satisfactory”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 18.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=erdogan-satisfied-with-israels-apology-2010-01-18> (lekérdezve: 2010. január 18.)
- Ben-Meir, Alon (2010): „Turkey, Israel need to De-escalate Tension, Says Mideast Expert”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 14.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkey-israel-need-to-de-escalate-tension-mideast-expert-2010-01-14> (lekérdezve: 2010. január 14.)
- Bozkurt, Abdullah (2009): „Davutoğlu Slams Israel for Keeping Mideast under Constant Tension”, *Today's Zaman*, 2009. november 17.
- Cagaptay, Soner (2009b): „Turkey's Turn from the West”, *The Washington Post*, 2009. február 2. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/02/01/AR2009020101672.html> (lekérdezve: 2009. december 2.)
- Demirtaş, Serkan (2009a): „Gov't does not Foresee Swift Warming in Ties Despite Ben-Eliezer's Visit”, *Hürriyet Daily News*, 2009. november 23.
www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=gov8217t-does-not-foresee-swift-warming-in-ties-despite-eliezer8217s-visit-2009-11-23 (lekérdezve: 2009. november 24.)
- Demirtaş, Serkan (2009b): „Gül Hints No Visit to Israel if Policies Not Changed”, *Hürriyet Daily News*, 2009. november 24.
www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=gul-hints-no-visit-to-israel-if-no-change-in-policies-2009-11-24 (lekérdezve: 2009. november 24.)
- Demirtaş, Serkan-Özerkan, Fulya (2010): „Turkey, Israel Eager to Open New Chapter in Ties with Less Frictions”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 17.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkey-israel-eager-to-open-new-chapter-in-ties-with-less-frictions-2010-01-17> (lekérdezve: 2010. január 17.)
- „Diplomatic Tensions Escalate after Israel Snubs Turkish Ambassador”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 12. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=diplomatic-relations-escalate-after-israel-snubs-turkish-ambassador-2010-01-12> (lekérdezve: 2010. január 12.)
- „Gov't Unveils Details of Democratization Initiative”, *Today's Zaman*, 2009. november 13. <http://www.todayszaman.com/tz-web/mobile.do?load=wapDetay&link=192897> (lekérdezve: 2009. november 14.)
- Güvenkaya, Ayten (2010): „Visa-free Travel Boosts Gaziantep Economy”, *Hürriyet Daily News*, 2010. február 1. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=visa-free-travel-boosts-gaziantep-economy-2010-02-01> (lekérdezve: 2010. február 2.)

- „Israel Declines Turkish Mediation, Says Erdoğan”, *Hürriyet Daily News*, 2009. november 19. www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israel-declines-turkish-mediation-says-erdogan-2009-11-19 (lekérdezve: 2009. november 19.)
- „Israeli FM Rules Out Turkey as Mediator in Syria Talks”, *Hürriyet Daily News*, 2009. november 22. www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israel-fm-rules-out-turkey-as-mediator-in-any-syria-talks-2009-11-22 (lekérdezve: 2009. november 22.)
- „Israel Reacts to Erdoğan’s Guardian Words”, *Hürriyet Daily News*, 2009. október 26. www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israel-reacts-to-erdogan8217s-words-2009-10-26 (lekérdezve: 2009. október 26.)
- Matthews, Owen – Dickey, Christopher (2009): „Triumph of the Turks”, *Newsweek*, 2009. december 7.
- Özerkan, Fulya (2009a): „Turkey, Syria Ready to Look up at Same Sky”, *Hürriyet Daily News*, 2009. október 13. www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkey-syria-ready-to-look-up-at-same-sky-2009-10-13 (lekérdezve: 2009. október 13.)
- Özerkan, Fulya (2009b): „Israeli Gov’t Clashes Over Turk Mediation Making Fate of Syria Talks Vague”, *Hürriyet Daily News*, 2009. december 29. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israeli-gov8217t-clashes-over-turk-mediation-making-fate-of-syria-talks-vague-2009-12-29> (lekérdezve: 2009. december 30.)
- Özerkan, Fulya (2010a): „EU Envoy: Armenia May Be Route for Future Pipeline”, *Hürriyet Daily News*, 2010. február 19. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=eu-envoy-armenia-may-be-route-for-future-pipelines-2010-02-19> (lekérdezve: 2010. február 20.)
- Özerkan, Fulya (2010b): „No Partnership Deal with Sweden after ‘Genocide’ Vote”, *Hürriyet Daily News*, 2010. március 14. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=no-partnership-deal-with-sweden-after-genocide-vote-2010-03-12> (lekérdezve: 2010. március 14.)
- „PM Warns Armenia Ruling Could Derail Normalization Efforts”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 20. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=pm-warns-armenia-court-ruling-could-derail-normalization-efforts-2010-01-20> (lekérdezve: 2010. január 21.)
- „Relations Warming With Turkey”, *Hürriyet Daily News*, 2010. március 16. „A” cikk <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israeli-army-chief-signals-warming-relations-with-turkey-2010-03-16> (lekérdezve: 2010. március 16.)
- „Second Series Upsets Israel”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 11. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israel-takes-diplomatic-initiative-over-another-turkish-series-2010-01-11> (lekérdezve: 2010. január 12.)
- „Swedish PM Urges Turkey to not Let ‘Genocide’ Bill Harm Ties”, *Hürriyet Daily News*, 2010. március 16. „B” cikk <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=swedish-pm-8220don8217t-allow-genocide-bill-to-deteriorate-relations8221-2010-03-16> (lekérdezve: 2010. március 16.)
- „Swedish PM Welcomes Turkish Ambassador’s Return”, *Hürriyet Daily News*, 2010. április 1. <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=swedish-pm-welcomes-turkish-ambassadors-return-2010-04-01> (lekérdezve: 2010. április 1.)

- „Turkish Ambassador to US Back in Turkey Following 'Genocide' Recognition”, *Hürriyet Daily News*, 2010. március 6.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=0306105111300-2010-03-06>
 (lekérdezve: 2010. március 6.)
- „Turkey May Recall Ambassador to Israel”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 13.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israel-tries-to-defuse-flap-with-turkey-signals-regret-2010-01-13> (lekérdezve: 2010. január 13.)
- „Turkey Plans New Neighbor Strategy”, *Hürriyet Daily News*, 2009. július 23.
www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=hh-turkey-plans-new-neighbor-strategy-2009-07-23 (lekérdezve: 2010. február 2.)
- „Turkey, Syria to Build Friendship Dam”, *Hürriyet Daily News*, 2010. január 7.
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkey-syria-to-build-8216friendship8217-dam-2010-01-07> (lekérdezve: 2010. január 7.)
- Yinanç, Barçin (2009): „'We Value Turkish Mediation But We Don't Need It Now', Says Israel”, *Hürriyet Daily News*, 2009. december 7.
www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=we-value-turkish-mediation-but-we-want-direct-negotiations-with-syria-says-israeli-official-2009-12-07 (lekérdezve: 2009. december 7.)

Beszéd, interjú, előadás

- Davutoğlu, Ahmet (2008b): *Turkey in 2008*. The Henry Jackson Society, 2008. június 11. <http://www.henryjacksonsociety.org/stories.asp?id=722> (lekérdezve: 2009. december 2.)
- Davutoğlu, Ahmet (2008c): *Turkey's Top Foreign Policy Aide Worries about False Optimism in Iraq*. Council on Foreign Relations, 2008. szeptember 19.
<http://www.cfr.org/publication/17291/> (lekérdezve: 2009. december 2.)
- Sharoni, Benny (2009): *Izrael a közel-keleti térségben*. Előadás a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében, 2009. december 10.

Egyéb

- CIA World Factbook: Middle East https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/region/region_mde.html (lekérdezve: 2010. január 23.)
- CIA World Factbook: Turkey <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (lekérdezve: 2010. február 22.)
- Eurobarometer felmérés az Európai Unió támogatottságáról: „Survey Shows Support for EU bid in Turkey Drops”, *Hürriyet Daily News*, 2009. december 15.
www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=survey-shows-support-for-eu-bid-in-turkey-drops-2009-12-15 (lekérdezve: 2009. december 15.)

Mellékletek

1. Törökország

Forrás: CIA World Factbook: Turkey https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/maps/maptemplate_tu.html (lekérdezve: 2010. március 13.)

2. A kemálista (2002 előtt) és a poszt-islamista (2002 után) török külpolitika összehasonlítása

	A török külpolitika az AKP-kormány hatalomra jutása (2002) előtt; a kemálista külpolitikai paradigma	A török külpolitika az AKP-kormány hatalomra jutása (2002) után; a „stratégiai mélység” doktrínája
A török külpolitika aktivizmusa	Kemálista, izolacionista külpolitika, külpolitikai passzivitás, a Török Köztársaság nemzetközi „elfogadtatása” és a Nyugathoz kapcsolása, konfliktuskerülés	„Poszt-ataturki” külpolitika, erősödő külpolitikai aktivitás Törökországtól északra, délre, keletre és nyugatra, multidimenzionális, kezdeményező, dinamikus külpolitika, „zéró probléma politika”, mediáció a konfliktusban érintett felek között
A Közel-Kelet politika	Teljesen háttérbe szorult, minimális külpolitikai aktivitás a Közel-Keleten, Törökország nyugati, európai identitásának kiemelése, a közel-keleti országok nem baráti országok, Törökországot fenyegetések érik a Közel-Kelet térségéből	„Zéró probléma politika” a közel-keleti szomszédos országokkal a regionális stabilitás és prosperitás elérése érdekében, szoros együttműködés a közel-keleti országokkal, Törökország több regionális identitással is rendelkezik, így közel-keleti ország is, gazdasági interdependencia kialakítása a Közel-Keleten
A politikai és biztonsági kérdések aránya	„Securitisatio”, azaz a politikai kérdések biztonságpolitikai kérdéssé változtatása, a kurd kérdés kizárólag katonai módszerekkel való megoldása, hard power alkalmazása, a hadsereg domináns szerepe a politikában	„Desecuritisatio”, azaz a biztonságpolitikai kérdéssé változtatott problémák visszaváltoztatása politikai kérdéssé, a kurd kérdés megoldása a demokrácia megerősítésével, soft power alkalmazása, a hadsereg politikai szerepének csökkenése, a civil szféra megerősödése, a nemzetbiztonsági kérdésekről folytatott nyilvános viták megjelenése, az EU koppenhágai kritériumainak való

		megfelelési akarat
Az iszlám vallás szerepe a külpolitikában	Szigorú szekularizmus, az iszlám vallás száműzése a politikai eszközök közül, a muszlim világ országaival való kapcsolatok elhanyagolása	A szekuláris berendezkedés liberálisabb megközelítése, az iszlám vallás „visszaengedése” a politikai eszköztárba, az iszlám, mint „összekötő kapocs” vagy „közös nevező” jelenik meg a közel-keleti országokkal való szorosabb kapcsolat kiépítésekor, amely segíti az együttműködést
Törökország nemzetközi szerepe	Törökország stratégiai fontossága a kommunizmus feltartóztatásában és ütközőállam szerepe	Az ütközőállami létből eredő stratégiai fontosság elvesztése, új nemzetközi szerep keresése a forrongó Közel-Kelettel szomszédos Törökországban, Davutoğlu új külpolitikai irányvonala, kezdeményező, multidimenzionális politika, mediációra való törekvés, konfliktusok lezárása, regionális hatalmiságra való törekvés
A külpolitika alakításában résztvevő szereplők	A török hadsereg, a kemalista elit	A civil szféra bevonása a külpolitikai döntések meghozatalába, nyilvános társadalmi vita a külpolitikai kérdésekről, a közvélemény álláspontjának figyelembe vétele, megjelenítése a külpolitikában (pl.: a palesztinok ügye), a hadsereg politikai szerepének csökkenése
Az EU-csatlakozás, mint politikai célkitűzés	Az Európai Unió csatlakozás támogatása	Az Európai Unió csatlakozás, mint legfőbb külpolitikai prioritás megjelenése, jelentős reformok a koppenhágai kritériumok teljesítése és a jövőbeli EU-tagság érdekében
Az iraki háború	Az iraki háborút elutasítja a kemalista külpolitikai	Az iraki háborút elutasítja az AKP-kormány poszt-

megítélése	tábor, mivel a regionális kérdéseket nem kívánja összekapcsolni a széles szövetségi együttműködéssel	iszlamista külpolitikája főként azért, mert testvéri muszlim ország katonai megtámadásáról volt szó
Összesítés	Hasonlóságok: 2 db Különbségek: 6 db	

3. Jelentős török etnikumú népesség által lakott közel-keleti vagy közép-ázsiai területekkel rendelkező országok lakosság száma és a török etnikumú lakosság aránya és száma

	A teljes lakosság száma	A török etnikumú lakosság aránya a teljes lakosságon belül	A török etnikumú lakosság száma a teljes lakosságon belül
Azerbajdzsán	8 238 672	90,6% (ezen belül: azeri 90,6%)	7 464 237
Irak	28 945 569	kb. 5% (türkmén)	kb. 1 447 278 - 2 000 000
Irán	66 429 284	26% (ezen belül: azeri 24%, türkmén 2%)	17 271 613
Kazahsztán	15 399 437	59% (ezen belül: kazah 53,4%, üzbég 2,5%, tatár 1,7%, ujgur 1,4%)	9 085 668
Kína	1 338 612 968	kb. 0,99% (ujgur)	kb. 10 760 000
Kirgizisztán	5 431 747	79,7% (ezen belül: kirgiz 64,9%, üzbég 13,8%, ujgur 1%)	4 329 102
Oroszország	140 041 247	kb. 18,2% (ezen belül: tatár 3,8%, baskír 1,2%, csuvas 1,1%, egyéb 12,1%)	kb. 25 487 507
Tádzsikisztán	7 349 145	16,4% (ezen belül:	1 205 260

		üzbég 15,3%, kírgiz 1,1%)	
Törökország	76 805 524	70-75%	53 763 866- 57 604 143
Türkmenisztán	4 884 887	90% (ezen belül: türkmén 85%, üzbég 5%)	4 396 398
Üzbegisztán	27 606 007	87% (ezen belül: üzbég 80%, kazah 3%, karakalpak 2,5%, tatár 1,5%)	24 017 226
Összesen	1 692 138 480	kb. 0,06%	kb. 104 017 011

Források alapján: CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (lekérdezve: 2010. március 20.) és Joshua Project: Uyghur <http://www.joshuaproject.net/peoples.php?rop3=110469> (lekérdezve: 2010. március 20.)

4. A török etnikum

WESTERN TURKS	EASTERN TURKS	SOUTHERN TURKS	IRANIAN TURKS	NORTHERN TURKS	YENISEI TURKS
Idel-Ural Tatars	Kyrgyz Tatars	Caucasian Tatars	Iranian Turks	Altays	Yenisei Turks
Chuvashs	Kazakhs	Nogais	Azerbaijanis	Altai Tatars	Yenisei Tatars
Bashkirs	Karakalpaks	Kumyks	Derbent Turkmens	Altays	Khakas
Tatars	Kyrgyz	Balkars	Karakalpaks	Shors	Yenisei Turks
Crimean Tatars	Chagatai Tatars	Karachays	Afshars	Sayan Altays	Darkhads
Krymchaks	Uzbeks	Urums	Qashqais	Tuvans	Onguts
Karays	Gok Uyghurs	Meshets	Khalachs	Karagas	Yakuts
European Turks	Uyghurs	Acara Turks	Khamse Turks	Khotons	Sakas
Balkan Turks	Yellow Uyghurs	Seljuk Turks	Khorasani Turks		Dolgars
Gagauz	Ilhan Turks	Turks of Turkey	Shahsevan Turkmens		
West European Turks	Turkmens	Turkish Cypriots			
	Trukhmens	Syrian Turks			
	Kansu Turks	Iraqi Turks			
	Salars	Jordanian Turks			

Forrás: University of Michigan, Department of Near Eastern Studies
<http://www.umich.edu/~turkish/turkic.html> (lekérdezve: 2010. március 20.)

5. Törökország, mint a kelet-nyugati energiafolyósó kulcsországa

Forrás: RSD Reports: Turkey Energy Profile – Aims To Be Regional Energy Hub
<http://www.rsdreports.com/ /rsrc/1255983238265/Home/country-profiles/turkey/turkey-energy-profile---aims-to-be-regional-energy-hub/East-West%20Corridor%20Map%20%282009%29-SMALL.gif> (lekérdezve: 2010. március 22.)

